

Innst. O. nr. 92

(1999-2000)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd)

Ot.prp. nr. 28 (1999-2000)

Til Odelstinget

1. PROPOSISJONENS HOVEDINNHOOLD

1.1 Sammendrag

I proposisjonen foreslås en revisjon av straffeloven kapittel 19 om forbrytelser mot sedeligheten og kapittel 38 om forseelser mot sedeligheten. Forslagene bygger langt på vei på Seksuallovbruddutvalgets utredning, NOU 1997:23 Seksuallovbrudd. Formålet med revisjonen er dels en forenkling og modernisering, og dels en styrking av barns og kvinners vern mot seksuelle overgrep.

Departementet foreslår at grovt uaktsom voldtekt gjøres straffbar. Det foreslås videre at flere overgrep enn i dag skal regnes som voldtekt. I tillegg utvides området for hva som skal anses som skjerpene omstendigheter. Departementet gir ellers uttrykk for at straffenivået i grove voldtektssaker og overgrepssaker mot barn kan synes lavt, og bør skjerpes gjennom praksis, men ser ikke grunn til å foreslå endringer i strafferammen.

Det foreslås videre en uttrykkelig hjemmel for domstolene til å utsette en injuriersak anlagt av en utpekt gjerningsmann mot en angivelig fornærmet, inn-til overgrepssaken har fått en endelig avgjørelse.

Departementet går inn for å opprettholde den seksuelle lavalder på 16 år. Området for hva som anses som skjerpene omstendigheter ved seksuell omgang med barn utvides. Retten pålegges videre en plikt til å vurdere om den skyldige i saker om seksuelle overgrep mot barn skal idømmes rettighetstap. Gjeldende bestemmelser om misbruk av overmaktsforhold foreslås forenklet.

Det foreslås at mulighetene for behandling av sedelighetsdømte utredes nærmere.

Departementet foreslår ikke noen generell kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester nå, men går inn for å vurdere spørsmålet på nytt om to år. Derimot foreslås å gjøre kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år straffbart.

Departementet foreslår å ta inn en legaldefinisjon av prostitusjon i bestemmelsen om hallikvirksomhet. Forbudet mot å la seg underholde av en prostituert kvinne, foreslås opphevet.

Departementet går ikke inn for å liberalisere straffelovens bestemmelser om pornografi. I tillegg til en videreføring av dagens forbud mot barnepornografi foreslår departementet at også produksjon og overlattelse av slikt materiale til andre skal være straffbart. Definisjonen av barnepornografi skal ikke lenger knyttes til en bestemt aldersgrense, men den seksuelle lavalder på 16 år vil være et retningsgivende utgangspunkt. Departementet foreslår videre et forbud mot å forlede noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av bilder med seksuelt innhold. Det foreslås også forbud mot å produsere slike bilder.

Enkelte av bestemmelsene i kapittel 38 foreslås videreført i kapittel 19. De fleste foreslås opphevet som foreldet. Kapittel 19 foreslås omredigert, modernisert og forenklet.

1.2 Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Vidar Bjørnstad, Astrid Marie Nistad, Jan Petter Rasmussen og Ane Sofie Tømmerås, fra Fremskrittspartiet, Jan Simonsen og Jørn L. Stang, fra Kristelig Folkeparti, Finn Kristian Marthinsen og Åse Wisløff Nilssen, fra Høyre, lederen Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs, og fra Senterpartiet, Tor Nymo, viser til at straffeloven ble utformet for om lag 100 år siden, og selv om det er foretatt noen endringer siden den tid, har det vært et stort behov for en grundig vurdering av reglene. Komiteen viser til at kvinnesynet og synet på seksualmoral i stor grad har endret seg siden straffeloven ble gitt, og komi-

te en er tilfreds med at departementet nå har foretatt en grundig vurdering av straffelovens kap. 19.

Komiteen vil sterkt understreke det viktigste hovedformålet med revisjonen, nemlig å styrke kvinner og barns vern mot seksuelle overgrep. Komiteen viser til at lover og regler setter opp normer for hvordan man forventer og ønsker at borgerne skal oppføre seg, og at det gis viktige signaler om hva som er ønsket eller uønsket oppførsel via lovverket. Komiteen ønsker å understreke betydningen av å verne kvinner og barn mot seksuelle overgrep i dagens samfunn.

Komiteen mener at råderett over egen kropp og seksualitet er strafferettslig beskyttelsesverdig, og dette må komme klart fram gjennom lovverket.

Komiteen viser til at ved å forenkle og modernisere språket vil loven bli lettere tilgjengelig, noe som etter komiteens mening er et viktig hensyn å ivareta.

2. BAKGRUNNEN FOR LOVFORSLAGET

Seksuallovbruddutvalget ble nedsatt av Justisdepartementet i 1995 på bakgrunn av at Stortinget 12. juni 1995 gjorde følgende vedtak:

«Stortinget ber Regjeringen iverksette en snarlig revisjon av sedelighetskapitlet i straffeloven, i tråd med intensjonene i Innst. S. nr. 206 for 1994-95.»

I proposisjonen gis en kort oversikt over hovedpunktene i utvalgets utredning som har vært sendt på høring til en rekke adressater. Det gis videre en oversikt over tidligere revisjoner av sedelighetsbestemmelsene i straffeloven.

Den viktigste materielle endringen departementet tilrår i proposisjonen, er kriminaliseringen av grovt uaktsom voldtekt. Voldtektsofrenes stilling blir ytterligere styrket ved at departementet foreslår å inkludere i voldtektsbestemmelsen også seksuell omgang oppnådd ved mindre alvorlige trusler og seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen. Disse handlingene har i dag en lavere strafferamme. En annen viktig endring er nykriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år.

For øvrig innebærer departementets lovforslag i det vesentlige en videreføring av de regler som gjelder i dag.

3. ENKELTE GENERELLE SPØRSMÅL

3.1 Språklig modernisering

3.1.1 Sammendrag

Det redegjøres innledningsvis for begrepene utuktig atferd, utuktig handling, utuktig omgang og sam-

leie, som er sentrale i sedelighetskapitlet. Begrepene beskriver handlinger av ulik grovhet.

Utvalget foreslår at uttrykket utuktig atferd beskrives som «seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd». Det tilsiktes ingen innholdsmessige endringer.

Begrepene «pornografi» og «prostitusjon» legaldefineres.

En rekke høringsinstanser støtter utvalgets forslag om å erstatte utuktsbegrepet med uttrykket «seksuell», men enkelte har innvendinger.

Departementet er i det store og det hele enig i utvalgets forslag til modernisering og forenkling.

3.1.2 Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til departementets forslag om å bytte ut begrepet «utuktig» med «seksuell», og viser til at endringen ikke innebærer innholdsmessige endringer.

Komiteen slutter seg til de øvrige endringene, og mener at endringene gjør loven lettere tilgjengelig.

3.2 Oppbyggingen av straffeloven kapittel 19

3.2.1 Sammendrag

Bestemmelsene i straffeloven kapittel 19 verner til dels ulike interesser. I praksis forekommer det ikke sjelden at samme handling rammes av flere av straffebudene i kapittel 19, og at disse anvendes samtidig i samme sak (i konkurrans). I dag er paragrafene i kapittel 19 dels ordnet etter vernet interesse, og i noen grad handlingenes grovhet.

Utvalget foreslår at overskriften i kapittel 19 endres fra «Forbrydelser mot sædeligheten» til «Seksuallovbrudd». I utvalgets lovutkast innledes kapittel 19 med et forbud mot seksuelt krenkende og annen uanstendig atferd. Deretter kommer forbudet mot seksuelle handlinger overfor barn og noen som ikke har samtykket. Overgrepbestemmelsene som rammer seksuell omgang følger deretter samlet, ordnet etter overgrepets intensitet og graden av tvang og straffverdighet.

Departementet er enig med utvalget i at spørsmål om vesentlige strukturelle endringer som går ut over den innbyrdes plasseringen av bestemmelsene i kapitlene 19 og 38, bør overlates til Straffelovkommisjonen. Som Riksadvokaten mener departementet at kapittel 19 bør ha «Seksualforbrytelser» som overskrift.

Departementet har valgt en noe annen rekkefølge for bestemmelsene i kapittel 19 enn utvalget. Kapitlet innledes med voldtektsbestemmelsen. Deretter kommer bestemmelsene om misbruk av stilling og avhengighetsforhold m.v., fulgt av forbudene mot seksuell omgang med mindreårige. Så følger incestbestemmelsene og bestemmelsene om seksuell handling og seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd. Hallikbestemmelsen, forbudet mot å kjøpe seksuelle tjenes-

ter fra personer under 18 år og pornografibestemmelsen kommer til slutt.

3.2.2 Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til departementets forslag til oppbyggingen av straffelovens kap. 19, og mener den foreslåtte oppbyggingen både er hensiktsmessig og logisk.

3.3 Strafferammene

3.3.1 Sammendrag

Stortingets justiskomite har ved flere anledninger gitt uttrykk for at straffenivået for sedelighetsforbrytelser, bl.a. mot barn, bør skjerpes.

Utvalget går ikke inn for å utvide bruken av minstestrafte, og foreslår heller ingen økning av nivået på minstestrafte. Minstestraft forbeholdes de groveste overgrepene som voldtekt og seksuelle overgrep mot barn under 14 år. Utvalget mener imidlertid at straffenivået for voldtekt og overgrep mot mindreårige er noe lavt.

Flere høringsinstanser er enig med utvalget i at gjeldende strafferammer for seksualforbrytelser er tilstrekkelige. Enkelte fremhever at straffenivået for seksuelle overgrep mot barn ligger for lavt.

Departementet deler i hovedsak utvalgets generelle syn på strafferammene og straffutmålingen.

3.2.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til sine tidligere merknader om nivået på straffutmålingen, blant annet i Innst. S. nr. 168 (1997-1998). Komiteen understreker at straffutmålingen i sedelighetssaker er for lav, og komiteen mener det fortsatt er ønskelig å skjerpe straffutmålingen.

Komiteen forventer at domstolene følger opp komiteens merknader, og vil understreke at hensyene til ofrene og alvorret i forbrytelsen må veie tyngre enn tiltaltes krav på forutsigbarhet og likebehandling i forhold til tidligere domsavsigelser i sammenlignbare saker. Komiteen understreker at den idømte straff gir signaler om hvor alvorlig samfunnet ser på en handling, og komiteen mener det blir helt galt når en så krenkende handling som seksuelle overgrep/voldtekter straffes mildere enn for eksempel økonomiske forbrytelser. Komiteen er av den oppfatning at personlige krenkelser er vel så skadelige og straffverdige som forbrytelser med økonomisk innhold.

Komiteen er enig i at strafferammene er vide, men forutsetter at hele strafferammen blir tatt i bruk, og at domstolene ikke i for stor grad legger seg på nedre del av strafferammen når straffen utmåles.

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet mener at straffereaksjonene for seksuelle overgrep både mot barn og voksne er urime-

lig lave, og mener at det er nødvendig med lovendringer som sikrer at domstolene idømmer straffereaksjoner som i større grad samsvarer med folks rettsoppfatning. Disse medlemmer vil derfor foreslå en del endringer i minimumsstraffer og maksimalstraffer som vil medføre strengere reaksjoner fra domstolene. Disse medlemmer forutsetter for øvrig at domstolene tar i bruk hele strafferammen, og ikke legger seg på nedre del av strafferammene når straffen utmåles, med mindre helt spesielle forhold taler for det i en enkelt sak.

4. VOLDTEKT

4.1 Gjeldende rett

Straffeloven § 192 rammer den som «ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang». Som «utuktig omgang» regnes for det første samleie og dessuten forhold som likestilles med samleie. Ikke enhver tvang til utuktig omgang rammes som voldtekt. Tvangsmidlene må være «vold» eller det å «fremkalle frykt for noens liv eller helse». Ved vurderingen av om det er utøvet vold, skal legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Tvang til utuktig omgang som ikke rammes av voldtektsbestemmelsen, kan falle inn under andre bestemmelser i straffeloven kapittel 19.

Strafferammen for voldtekt er fengsel inntil 10 år. Dersom den utuktige omgangen var samleie, er det en minimumsstraff på 1 år, samtidig som den øvre strafferammen heves til 15 år. Etter § 192 annet ledd heves strafferammen til 21 år dersom offeret dør eller får betydelig skade på legeme eller helse, eller dersom gjerningsmannen tidligere er straffet for voldtekt eller seksuelle overgrep mot barn under 14 år.

4.2 Nærmere om kravet til subjektiv skyld. Bør grovt uaktsom voldtekt kriminaliseres?

4.2.1 Sammendrag

Etter prinsippet i straffeloven § 42 skal gjerningspersonen bedømmes ut fra sin egen faktiske oppfatning av situasjonen. Det betyr at han ikke kan dømmes for voldtekt dersom han faktisk trodde at den seksuelle omgangen var frivillig. I praksis er det en ganske vanlig situasjon at den voldtektstiltalte hevder at den seksuelle omgangen var frivillig fra kvinnens side, mens kvinnen hevder det motsatte.

For at noen kan straffes for uaktsomhet, må det for det første foreligge et brudd på en objektiv norm for aktsom opptreden. For det andre må gjerningspersonen kunne bebreides for å ha brutt aktsomhetsnormen. For at uaktsomheten skal kunne kalles grov, må det etter rettspraksis foreligge «en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet».

Utvalgets flertall anbefaler ikke en kriminalisering av uaktsom voldtekt, og foreslår en videreføring av kravet i gjeldende rett om at handlingen må være forsettlig. Etter flertallets oppfatning vil ikke en slik endring avhjelpe dagens bevisproblemer. En kriminalisering vil heller ikke bidra til å bedre rettsvernet for ofrene. Tvert om vil en innføring av et uaktsomhetsansvar kunne medføre en risiko for at voldtekter som i realiteten er forsettlige, likevel kan bli bedømt etter uaktsomhetsalternativet fordi dette er lettere å bevise og begrunne.

Et mindretall i utvalget går derimot inn for å lempe skyldkravet ved voldtekt. Ett medlem ønsker å kriminalisere også simpel uaktsomhet, og viser kort til hensynet til gjerningens straffverdighet og til offerets rettsvern. Et annet medlem mener at grovt uaktsom voldtekt bør gjøres straffbart fordi den gjeldende voldtektsbestemmelsen gir et utilstrekkelig rettsvern for ofrene.

Høringsinstansene er delt i synet på dette spørsmålet. Flertallets forslag om å beholde forsett som skyldform for voldtekt, støttes bl.a. av Riksadvokaten som avviser at en senkning av skyldkravet vil gjøre det lettere å føre bevis for at en voldtekt har funnet sted. Flere viser også til at det vil kunne være betydelige bevisproblemer forbundet med å kriminalisere uaktsom voldtekt, og enkelte frykter at fokus under bevisførselen vil bli mer rettet mot offerets oppførsel.

De som støtter forslaget om å kriminalisere uaktsom voldtekt fremhever at senkning av skyldkravet vil bedre ofrenes rettsvern, og at flere domfellelser for voldtekt vil kunne ha en preventiv effekt. Enkelte mener at kriminalisering av uaktsom voldtekt vil gjøre det lettere å domfelle i saker hvor det allerede består et forhold mellom offer og gjerningsmann.

Under en viss tvil er departementet kommet til at det vil foreslå å kriminalisere grovt uaktsom voldtekt. Departementet har lagt avgjørende vekt på at en kriminalisering vil styrke rettsvernet for voldtekts ofre uten at det innebærer noen tilsvarende rettsikkerhetsrisiko for gjerningsmannen.

Bestemmelsen vil antakelig særlig ha sin betydning i tilfeller hvor voldsanvendelsen eller den truende atferden har vært relativt beskjeden, eller hvor offeret på grunn av rus eller frykt ikke har vært i stand til å motsette seg den seksuelle omgangen. Departementet har lagt stor vekt på at en rekke representanter for ofrene ønsker en kriminalisering.

4.2.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at få voldtekter ender opp som sak for domstolene, og at kun et lite antall saker ender med fellende dom.

Komiteen viser til at uaktsomhet foreligger hvis en person kan bebreides for ikke å ha forholdt seg slik som en alminnelig fornuftig og hensynsfull person ville ha gjort i en tilsvarende situasjon. Det kan

skilles mellom grov og simpel uaktsomhet. Grov uaktsomhet foreligger der det foreligger «en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet».

Komiteen mener det er et stort problem for samfunnet vårt at så få saker om seksuelle overgrep ender med fellende dom. I stor grad kan det se ut som om ofrene for seksuelle overgrep har for dårlig rettsvern. Mange vegrer seg for å anmelde seksuelle overgrep/voldtekter fordi de vet at saken sannsynligvis vil ta lang tid, de må gi gjentatte forklaringer for politi og domstol, noe som er en stor påkjenning for dem og mulighetene for domfellelse synes små.

Komiteen mener det er viktig å øke mulighetene for å oppnå en fellende dom i voldtektssaker i forhold til det som er dagens situasjon. Komiteen vil i den forbindelse vise til den arbeidsgruppen som ble satt ned av Riksadvokaten, og som har kommet med anbefalinger for å effektivisere og bedre etterforskningen i overgrepssaker, jf. pkt. 4.6.2 nedenfor. Komiteen mener det er meget viktig at gruppens råd blir fulgt, og at det dermed vil bli lettere å pådømme saker om overgrep.

Komiteen understreker at det er viktig at ofrenes rettsvern bedres. Komiteen har spesielt merket seg at mange av de instanser og organisasjoner som representerer ofre for seksuelle overgrep mener en kriminalisering av uaktsom voldtekt er ønskelig.

Komiteen har merket seg innvendingene mot departementets forslag om å kriminalisere grovt uaktsom voldtekt, blant annet blir det hevdet at forsettlige voldtekter kan bli pådømt som uaktsomme fordi de er lettere å bevise og begrunne, samt at uaktsom voldtekt ikke er særlig praktisk.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, viser til at departementet ønsker å kriminalisere grovt uaktsom voldtekt da dette er et klart straffverdig overgrep. En kriminalisering vil styrke offerets rettsvern uten at det innebærer noen tilsvarende rettsikkerhetsrisiko for gjerningsmannen. Departementet har videre lagt vekt på den signaleffekten en slik kriminalisering gir om handlingens straffverdighet. Departementet mener imidlertid at det bare er den grovt uaktsomme voldtekt som er så klanderverdig at den bør straffesankjoneres. Det samme gjelder altså ikke simpel uaktsom voldtekt.

Flertallet viser til de ulike argumentene som anføres for og imot kriminalisering av uaktsom voldtekt. Flertallet mener det er riktig i denne omgang å begrense kriminaliseringen til tilfeller der det er utvist grov uaktsomhet.

Flertallet ber om at det blir foretatt en evaluering av lovendringen når denne har virket en tid.

Flertallet støtter departementets forslag.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre viser til at flertallet i Seksuallovbruddutvalget går imot å innføre begrepet «uaktsom voldtekt», og foreslår at kravet i gjeldende rett om at handlingen må være forsettlig opprettholdes. Flertallet i Seksuallovbruddutvalget mener at en slik ordning ikke vil lette bevisførselen, og at det vil innebære en risiko for at voldtekter som i realiteten er forsettlige vil bli bedømt etter uaktsomhetsalternativet og dermed medføre vesentlig lavere straff. Disse medlemmer viser videre til at også riksadvokaten går imot departementets forslag og avviser at en senkning av skyldkravet vil gjøre det lettere å føre bevis for at en voldtekt har funnet sted. Riksadvokaten viser også til at det vil kunne være betydelige bevisproblemer forbundet med å kriminalisere uaktsom voldtekt. Disse medlemmer deler de synspunktene som er kommet fra riksadvokaten, og frykter at en ny regel om «grov uaktsom voldtekt» i praksis vil føre til at det blir utmålt mildere straffer enn i dag.

Disse medlemmer vil etter dette stemme imot § 192 fjerde ledd.

4.3 Nærmere om de objektive straffbarhetsvilkårene

4.3.1 Sammendrag

Utvalget har vurdert om det bør foreslås en tilføyelse i gjerningsbeskrivelsen i voldtektsbestemmelsen hvor det uttrykkelig sies at handlingen må være foretatt uten fornærmedes samtykke. Utvalget går ikke inn for en slik tilføyelse, og viser til at den ikke vil tilføre bestemmelsen noe. Ingen av høringsinstansene har uttalt seg om dette.

Departementet har valgt å foreslå som ny § 192 en voldtektsbestemmelse med en annen utforming enn den utvalget foreslår. Departementet foreslår at området for voldtektsbestemmelsen utvides til også å ramme den som skaffer seg seksuell omgang ved «truende atferd», og den som har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen.

Dagens regel om at det ved vurderingen av om det er utøvd vold skal legges vekt på om fornærmede var under 14 år utvides til også å gjelde bruken av trusler og vurderingen av om offeret var ute av stand til å sette seg til motverge. Dette er i tråd med gjeldende rett.

Såvel gjeldende lovtekst som utvalgets forslag inneholder uttrykket «tvinger». Etter departementets syn fører et slikt krav til en for sterk fokusering på fornærmedes atferd. Det bør være tilstrekkelig til fellelse etter voldtektsbestemmelsen at det er årsakssammenheng mellom volden og den seksuelle omgangen.

Gjeldende straffelov § 194 rammer den som skaffer seg eller andre utuktig omgang «ved trusel, særlig underfundig atferd eller misbruk av et avhengighetsforhold». Utvalget foreslår et straffebud rettet mot «den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang

ved truende atferd». Misbruk av avhengighetsforhold skal også fortsatt være straffbart, sammen med misbruk av stilling og tillitsforhold. Departementet foreslår at all truende atferd for å oppnå seksuell omgang skal omfattes av voldtektsbestemmelsen.

Gjeldende straffelov § 193 første ledd setter en straff på fengsel inntil 5 år for utuktig omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen. Utvalget foreslår denne regelen beholdt uten realitetsendringer.

I departementets forslag videreføres også denne regelen som en del av voldtektsbestemmelsen. Både på dette punktet og når det gjelder truende atferd innebærer departementets forslag en straffskjerpning ved at den øvre strafferammen øker fra 5 års fengsel til - i utgangspunktet - 10 års fengsel.

4.3.2 Justisdepartementets brev av 18. mai 2000 (jf. vedlegg 1)

I svarbrev fra Justisdepartementet til komiteen av 18. mai 2000 vises det til at etter Høyesteretts kjennelse gjengitt i Retstidende 1999 s. 1718 omfattes ikke det forhold at noen tvinges til selv å føre gjenstander inn i vagina av voldtektsbestemmelsen eller av begrepet utuktig omgang.

Den alminnelige tvangsbestemmelse i straffeloven § 222 kan ramme de aktuelle handlingene. Slik forslaget til nytt kap. 19 lyder, kan også det å tvinge andre til å ha seksuell omgang med hverandre bare straffes etter § 222. Dersom man ønsker at reglene i straffeloven kap. 19 skal fange opp forhold som nevnt, anbefaler departementet at det eventuelt utformes et nytt straffalternativ i voldtektsbestemmelsen ved at man tar inn de nevnte forholdene i et nytt alternativ c i første ledd i utkastet til § 192.

De nevnte handlingene vil kunne rammes dersom de handlingene som fornærmede tvinges til å utføre, ville vært regnet som seksuell omgang dersom gjerningsmannen hadde utført dem. For øvrig vil vilkårene og strafferammen være de samme som for ordinær voldtekt. Men departementet mener det regelmessig vil være grunn til å bedømme disse tilfellene noe mindre strengt enn en ordinær voldtekt når den konkrete straffen skal utmåles.

4.3.3 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets forslag om at voldtektsbestemmelsen utvides til å ramme den som «skaffer seg» seksuell omgang. Komiteen er enig med departementet i at ordet «tvinger» ville føre til en for sterk fokusering på fornærmedes atferd, noe som vil være uheldig.

Komiteen viser til at personer som tidligere har vært utsatt for seksuelle overgrep, ofte ikke vil være i stand til å yte synlig motstand mot uønsket seksuell omgang. I andre tilfeller kan den fornærmede ha avstått fra å gjøre motstand på bakgrunn av volden eller

en truende adferd. Komiteen slutter seg til departementets betraktninger om at det bør være tilstrekkelig til fellelse etter voldtektsbestemmelsen at det er årsakssammenheng mellom volden og den seksuelle omgangen.

Komiteen er tilfreds med at all truende adferd skal omfattes av voldtektsbestemmelsen, noe som innebærer en styrking av offerets rettsvern. Komiteen merker seg at departementets forslag innebærer en straffeskjerpning ved denne typen trusler ved at maksimumsstraffen økes til 10 års fengsel, samt en minimumsstraff på ett år bl.a. ved samleie oppnådd med trusler.

Komiteen er enig med departementet i at vurderingene av om lovens vilkår er oppfylt, avhenger av offerets alder og forutsetninger. Komiteen understreker at en trussel kan oppfattes helt annerledes og mer skremmende av et barn enn av en voksen. Grensen for når en kan forvente at et barn kan sette seg til motverge overfor en voksen overgriper, ligger normalt et annet sted enn når offeret er et voksent menneske.

Komiteen viser til at rettspraksis ikke har regnet det som utuktig omgang å tvinge fornærmede til å utføre seksuelle handlinger med seg selv, for eksempel å føre gjenstander inn i vagina. Heller ikke vil det å tvinge noen andre til å ha seksuell omgang med hverandre kunne straffes som seksuallovbrudd slik forslaget til nye regler i kapittel 19 lyder.

Komiteen mener de forholdene som er omtalt ovenfor er svært alvorlige og straffverdige forhold, og kan virke svært krenkende på den/de fornærmede. Komiteen mener det er gode grunner for at slike straffbare forhold skal kunne pådømmes som et seksuallovbrudd, og ikke bare etter de alminnelige tvangsbestemmelsene i straffeloven. Komiteen viser til at justisministeren i svarbrev til komiteen av 18. mai 2000, jf vedlegg 1, har beskrevet to alternative måter for å innlemme disse forholdene i kapitlet om seksualforbrytelser. Komiteen er enig i at den mest hensiktsmessige løsningen vil være å sette inn et nytt straffalternativ i § 192 første ledd, som kan lyde:

«c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,»

Komiteen er enig med justisministeren i at ved å innføre et eget straffalternativ vil man unngå en unaturlig utvidelse av selve omgangsbegrepet, og det gir en lovteknisk enkel og oversiktlig løsning.

Komiteen er derimot ikke enig i at de nevnte forhold bør bedømmes mindre strengt enn en ordinær voldtekt. Komiteen kan ikke se at slike forhold er mindre straffverdige enn om voldtektsmannen selv hadde utført overgrepene. Tvert imot vil en slik frem-

gangsmåte kunne fremstå som særlig ydmykende for offeret.

Komiteen vil understreke at misbruk av avhengighetsforhold skal være straffbart, sammen med misbruk av stilling og tillitsforhold, jf. lovutkastet § 193.

Komiteen slutter seg for øvrig til departementets forslag.

4.4 Samleiedefinisjonen

4.4.1 Sammendrag

Straffeloven § 213 definerer begrepet samleie. Utvalgets flertall foreslår ingen endring av legaldefinisjonen av samleie. Et mindretall ønsker å utvide definisjonen, slik at det også regnes som samleie dersom penis innføres i skjedeåpningen.

Flere høringsinstanser støtter forslaget fra utvalgets mindretall.

Departementet er enig med utvalgets flertall i at dagens definisjon av samleie bør beholdes, jf. § 206 i lovforslaget.

4.4.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at straffeloven § 213 definerer begrepet samleie slik:

«Når bestemmelsen i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i vagina eller endetarmsåpning.»

Komiteen viser til at voldtekt som oftest rammer kvinner, men at definisjonen også omfatter voldtekter mot gutter og menn.

Komiteen viser til at flere høringsinstanser er av den oppfatning at samleiebegrepet også bør omfatte situasjoner der penis er ført inn i skjedeåpningen. Nåværende samleiedefinisjon omfatter ikke slike tilfeller, det er et vilkår at penis er ført helt inn i vagina. Komiteen viser til at et mindretall i seksuallovbruddutvalget ønsket å utvide samleiedefinisjonen i tråd med dette. Begrunnelsen er at gjerningsmannen i mange tilfelle av overgrep mot små piker bruker den slimhinnebekledte delen av kjønnsleppene til å gni penis mot for å oppnå seksuell tilfredsstillelse. For barn og unge uten seksuell erfaring og uten forståelse av egen genital anatomi, oppleves slike overgrep like krenkende som et samleie. Komiteen mener det er grunn til å vektlegge dette hensyn så sterkt at samleiedefinisjonen bør utvides.

Komiteen har merket seg at verken utvalget eller departementet har funnet grunn til å utvide samleiedefinisjonen til også å gjelde inntrengning med fingre i skjede eller endetarmsåpning. Komiteen kan, spesielt for barns vedkommende, se at slike overgrep kan oppfattes like krenkende som et samleie. Komiteen ber derfor departementet komme tilbake

med en vurdering av om samleiedefinisjonen bør omfatte også dette.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at begrunnelsen for å utvide samleiedefinisjonen i første rekke knytter seg til seksuelle overgrep mot barn. Flertallet vil derfor reservere den utvidete definisjon i § 206 for barn under 14 år. I forhold til voksne støtter flertallet departementets forslag. Flertallet foreslår at den utvidete definisjon tas inn som nytt tredje punktum i § 206, og fremmer følgende forslag:

«§ 206 nytt tredje punktum skal lyde:

Ved handlinger som nevnt i § 195 likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet fremmer følgende forslag:

«§ 206 skal lyde:

Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn, innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning.»

4.5 Strafferammene

4.5.1 Sammendrag

I Dokument nr. 8:35 (1997-1998) ble det foreslått at seksuell omgang med barn, hvor det var fare for langtidsvirkninger, alltid skulle anses som betydelig skade på legeme eller helse, og således skulle være en straffskjerpene omstendighet ved seksuelle overgrep mot barn. Justiskomiteen var imidlertid usikker på om en slik regel ville ha selvstendig betydning ved siden av de forhold som allerede var omfattet av begrepet «betydelig skade», og forutsatte at problemstillingen og intensjonen i forslaget ble ivaretatt i departementets arbeid med oppfølgingen av Seksuallovbruddutvalgets utredning.

Utvalget foreslår å opprettholde strafferammen på 10 år i § 192, og minstestrafen på ett års fengsel ved samleie. Imidlertid foreslår utvalget en utvidelse av området for den skjerpene strafferammen på 21 år ved at også overgrep utført på en særlig smertefull eller krenkende måte, eller av flere i fellesskap, skal kunne kvalifisere til lovens strengeste straff.

Det er ulike syn på forslaget blant høringsinstansene.

Når det gjelder forsettlig overtredelse av voldtektsparagrafen, foreslår departementet som utvalget å beholde den gjeldende tredelingen av strafferammene. Departementet er enig med utvalget i at voldtekt

som er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte eller som er begått av flere i fellesskap, er så straffverdig at strafferammen på 21 års fengsel bør komme til anvendelse.

Departementet er for øvrig enig i at det ved straffutmålingen skal tas hensyn til skadevirkninger som følge av voldtekt mot barn, herunder langtidsvirkninger som er på det rene når dommen avsies. En mulig fare for ytterligere senvirkninger er imidlertid etter departementets syn for usikkert til at det er forsvarlig å utvide strafferammen til lovens strengeste. På denne bakgrunn går departementet ikke inn for å utvide området for straffskjerpene følger slik det ble foreslått i Dokument nr. 8:35 (1997-1998).

Grovt uaktsom voldtekt bør etter departementets syn ha en strafferamme på fengsel inntil 5 år. Departementet foreslår at den øvre, skjerpene strafferammen ved grovt uaktsom voldtekt settes til fengsel i 8 år.

4.5.2 Komiteens merknader

Komiteen har merket seg at det er en økende tendens til gruppevoldtekter, og støtter departementets forslag til utvidelse av strafferammen for overgrep som er utført på en særlig smertefull eller krenkende måte, eller av flere i fellesskap. Komiteen er enig i at slike overgrep kvalifiserer til lovens strengeste straff.

Komiteen viser til at det i Dokument nr. 8:35 (1997-1998) ble foreslått å utvide definisjonen av straffskjerpene omstendigheter til å omfatte faren for langtidsvirkninger dersom fornærmede var under 14 år. Komiteen tok ikke stilling til forslaget, men forventet Seksuallovbruddutvalgets innstilling. Komiteen viser til at verken dette utvalget eller senere høringsinstanser har kommentert spørsmålet. Komiteen mener vi i dag innehar gode nok kunnskaper om faren for langtidsvirkninger til at dette bør gjenspeiles i straffenivået, og viser til sin merknad under pkt. 6.5.

Komiteen viser for øvrig til sine merknader under pkt. 4.6.

4.6 Straffenivået

4.6.1 Sammendrag

Ved flere anledninger har justiskomiteen tatt til orde for en skjerpelse av straffenivået i voldtektssaker, jf. bl.a. Innst. S. nr. 206 (1994-1995).

Utvalget viser til at gjennomsnittlig utmålt ubetinget fengselsstraff for voldtekt lå mellom 2,14 og 2,58 år i perioden 1989 til 1994.

Høyesterett har uttalt at tanker om forholdsmessighet mellom skadevirkninger og straff for ulike lovbruddstyper kan være grunn til å høyne straffenivået for noen typer voldtektssaker. Faren for etterfølgende psykiske skadevirkninger for fornærmede er gjennomgående tillagt vekt i skjerpene retning.

Etter utvalgets vurdering synes straffnivået i voldtektssaker å ligge noe lavt, men dagens strafferammer gir etter utvalgets syn tilstrekkelig rom for strengere reaksjoner. Flere høringsinstanser støtter synet om at straffnivået for voldtektssaker er for lavt.

Departementet er enig med utvalget i at en utvidelse av strafferammene ikke vil være et egnet middel til å heve straffnivået. Departementet mener likevel at det fortsatt kan være rom for skjerpning av straffnivået ved visse typer av voldtekt. I lovforslaget gis det et signal om dette ved at departementets forslag til straffebestemmelse for voldtekt også trekker inn forhold som i dag har en lavere strafferamme.

Departementet understreker at flere tiltak er av betydning for å håndheve voldtektsbestemmelsen effektivt, bl.a. raskere saksbehandlingstid i straffesaker og opprettelse av et sentralt DNA-register.

I rapporten «Seksuelle overgrep mot kvinner og barn» foreslås det å gjennomføre en prøveordning med en regional enhet for etterforskning og påtale av voldtekt og andre seksuelle overgrep med sikte på å endre organiseringen av etterforskningen av disse sakene. Departementet deler rapportens syn på betydningen av kompetanseoppbygging, men finner likevel ikke tilstrekkelig grunn til å gå inn for en prøveordning som foreslått nå. Det kompetansehevende arbeidet som skjer ved Politihøgskolen og Kriminalpolitisen, er trappet opp.

4.6.2 Komiteens merknader

Komiteen har flere ganger påpekt at straffnivået for seksuelle overgrep ligger for lavt, og finner grunn til å gjenta dette. Komiteen forventer at domstolene tar hensyn til lovgivers synspunkter. Komiteen viser til at mange andre typer forbrytelser medfører en betraktelig strengere straffutmåling, blant annet synes straffnivået for økonomiske forbrytelser å ligge høyt i forhold til straffnivået i overgrepssaker. Komiteen vil understreke at dette kan tolkes som om økonomiske forbrytelser er mer kritikkverdige enn overgrep mot andre personer (barn/kvinner).

Komiteen viser til at straffelovens bestemmelser om seksuallovbrudd/forbrytelser også må sees i sammenheng med andre bestemmelser og tiltak på dette området. For eksempel vil instanser som helsevesen, sosialtjeneste, barnevern, crisesenter, skole og lignende ofte være inne i bildet. Komiteen understreker betydningen av et godt samarbeid mellom de forskjellige instanser, og betydningen av et godt behandlingstilbud til ofrene, slik at offerets situasjon og interesser blir ivaretatt på en god måte.

Komiteen mener det er viktig med arbeid og forskning vedrørende behandling av overgripere slik at vi kan få bedre kunnskaper på området, noe som igjen kan være med på å forebygge overgrep i framtiden.

Komiteen vil understreke betydningen av at de instanser som kommer i kontakt med ofre for seksuelle overgrep, innehar tilstrekkelig kompetanse til å behandle saken på en effektiv og grundig måte.

Komiteen er tilfreds med de tiltak som allerede er satt i verk, men mener at kompetanseoppbyggingen fortsatt må forsterkes. Komiteen har med interesse merket seg synspunktene i prosjektrapporten «Seksuelle overgrep mot kvinner og barn», utført av Kvinneuniversitetet Nord i 1998, og mener at regionale etterforskningssentra kan være et viktig tiltak for å høyne kompetansen. Komiteen viser til at det er vanskelig å bygge opp kompetanse på de lokale politistasjonene/lensmannskontorene eller primærhelsetjenesten i slike saker, og at det derfor er viktig å samle og bygge opp kunnskap blant noen tjenestemenn, helsepersonell eller påtaleansvarlige, som så kan bistå de forskjellige distriktene. Komiteen ber departementet melde tilbake til Stortinget innen rimelig tid hva som gjøres for å sikre dette.

Komiteen har merket seg at Riksadvokaten har nedsatt en intern arbeidsgruppe for å undersøke politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektsanmeldelser. Arbeidsgruppens rapport ble avgitt 26. april 2000.

Komiteen har med interesse merket seg arbeidsgruppens rapport og dens konklusjoner. Komiteen viser til at gruppen oppsummerte de mest fremtredende svakheter ved etterforskningen i følgende punkter:

- Etterforskningen synes ikke tilstrekkelig organisert.
- Gjennomføringen av etterforskningen synes å være lite planmessig.
- Framdriften av etterforskningen er tidvis svak, hvilket medfører unødig lang saksbehandlingstid.
- Etterforskningen er ikke tilstrekkelig grundig, blant annet med hensyn til vitneavhør og teknisk sporing.

Komiteen understreker at straffesaksbehandlingens bidrag til å redusere kriminaliteten i stor grad avhenger av politiets og påtalemyndighetens evne til å avdekke, oppklare, sikre bevis og påtale straffbare handlinger, samt allmennhetens tillit til at så skjer. Komiteen har merket seg arbeidsgruppens konklusjon om at forbedringspotensialet i politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker først og fremst ligger i at sakstypen må få tilstrekkelig prioritet, og at etterforskningen må organiseres og gjennomføres på en mer planmessig, grundig og effektiv måte enn det som synes å være tilfelle i flere av de undersøkte sakene.

Komiteen har merket seg at arbeidsgruppen mener det er avgjørende for saken at etterforskningen ledes av en erfaren jurist med god kunnskap om bevis-

sikring generelt og for volds- og sedelighetssaker spesielt. Arbeidsgruppen fraråder at innkomne voldtektsaker tildeles jourhavende, uavhengig av dennes erfaring og kompetanse. Ut fra arbeidsgruppens undersøkelse kan det synes som om Kripos bare i liten grad blir benyttet til teknisk og taktisk bistand i etterforskningen. Komiteen mener det er viktig at politi- og lensmannskontorene benytter seg av den spesialkompetanse som Kripos besitter. Komiteen har videre merket seg at arbeidsgruppen anbefaler at det eksisterende kurstilbud suppleres/utvides for i større grad å dekke politijuristenes behov for opplæring i etterforskning og ledelse av denne.

Komiteen understreker betydningen av at arbeidsgruppens råd til tiltak for å heve kvaliteten på etterforskningen og påtaleavgjørelsen blir fulgt opp i praksis, og vil i forbindelse med de årlige statsbudsjetter be om opplysninger om status og statistikk for voldtektsaker ved samtlige politikamre.

Komiteen vil understreke betydningen av et godt samarbeid og kompetanseutveksling mellom politi og domstoler og medisinske institusjoner for å sikre gode tekniske bevis.

Komiteen viser til at de siste årene er avdekket en rekke alvorlige tilfeller av justismord i forbindelse med overgrepssaker mot barn. Resultatet har vært ødelagte liv. Det er en alvorlig belastning å bli beskyldt for seksuelle overgrep dersom det ikke finnes sannhetsgehalt i påstandene. Komiteen mener det er særdeles viktig at etterforskningen i overgrepssaker skjer på en betryggende måte.

Komiteen mener de erstatningsbeløp som tilkjennes offeret ved dom mot overgriper gjennomgående er for lave og bør heves til et nivå som er mer i tråd med folks rettsoppfatning. Komiteen ber om at dette vurderes i forbindelse med den varslede saken om voldsoffererstatning.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet er enig i at minstestrafte i hovedregelen bør innføres med varsomhet. Disse medlemmer viser til at Stortinget likevel i forhold til en så alvorlig kriminell handling som voldtekt har vedtatt minstestrafte. Hvilket nivå minstestrafte bør være på vil måtte vurderes i det enkelte tilfelle, for eksempel er minstestrafte for forsettlig drap 6 år, jf. § 233. Disse medlemmer mener det er grunn til å heve minstestrafte i § 192 annet ledd fra 1 til 2 år, og fremmer følgende forslag:

«§ 192 annet ledd, innledningen, skal lyde:

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet mener straffenivået for voldtekt ved samleie og for samleie med barn under 14 år gjennomgående er for lavt. Disse medlemmer viser til at det er

utvilsomt at ikke bare lovgiver men også domstolene har en oppgave når det gjelder å sikre at straffenivået for forskjellige typer av lovbrudd er avpasset til hverandre, og står i et rimelig forhold til blant annet skadevirkningene ved de straffbare handlinger det gjelder. Disse medlemmer mener derfor at domstolene må skjerpe straffenivået i saker om voldtekt ved samleie og samleie med barn under 14 år, innenfor de eksisterende strafferammer.

Disse medlemmer viser til at bruk av minstestrafte erfaringsmessig har en rekke uheldige konsekvenser. Dette tilsier at lovgiver er svært restriktiv med bruken av minstestrafte. Disse medlemmer mener at voldtekt ved samleie og samleie med barn under 14 år er så grove overgrep at det berettiger bruk av minstestrafte, og dermed også forhøyelse av maksimumsstraffen til 15 år.

Disse medlemmer mener imidlertid ikke at heving av minstestrafte til to år er et tjenlig virkemiddel for å få hevet straffenivået. Disse medlemmer er tvert imot bekymret for at en slik heving av minstestrafte vil føre til nedsubsumering, og i verste fall frifinnelse på tvilsomt grunnlag. Argumentene mot bruk av minstestrafte vil slik disse medlemmer ser det bli sterkere jo høyere minstestrafte settes. Disse medlemmer viser i den forbindelse til følgende komitémerknad i Innst. S. nr. 78 (1999-2000) om tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittpartiet, går ikke inn for å innføre minstestrafte for vold mot offentlig tjenestemann, og heller ikke går inn for å innføre nye særskilte minstestrafte i straffebud mot vold generelt. Flertallet mener at dette samsvarer best med moderne prinsipper for straffutmåling hvor den utmålte straffen bygger på en konkret totalbedømmelse, der både den straffbare handlingen, gjerningsmannens person, handlingens grovhet og en rekke andre forhold kan ha betydning. I den forbindelse vil flertallet også peke på at Straffelovkommisjonen uttaler at særskilte minstestrafte har gjort at domstolene har følt seg tvunget til å avsi strengere straffe enn de har funnet rimelig. Minstestrafte har også ført til at domstolene har dømt etter mildere straffebud enn det juridisk riktige, sågar også frifunnet på et tvilsomt grunnlag.»

Disse medlemmer viser videre til at spørsmålet om økt bruk av minstestrafte ved seksuelle overgrep mot barn er vurdert av Justisdepartementet i 1989, jf. Ot.prp. nr. 79 (1988-1989). Justisdepartementet kom, dels på grunnlag av de samme overveielser som Straffelovkommisjonen, til at det ikke var hensiktsmessig å gå inn for en slik reform. Stortinget sluttet seg til dette. Spørsmålet ble også vurdert i forbindelse med revisjonen av bestemmelsene om seksuelle overgrep mot barn i 1992, og man kom da til samme resultat. Videre har verken Seksuallovbruddutvalget, høringsinstansene eller departementet foreslått noen økning av minstestrafte i forhold til gjeldende

rett. Seksuallovbruddutvalget slutter seg til den skepsis som Straffelovkomisjonen gir uttrykk for vedrørende bruk av minstestraff.

På denne bakgrunn ønsker disse medlemmer ikke å heve minstestrafen fra ett til to år og fremmer forslag om endring i §§ 192 og 195 i samsvar med dette.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet konstaterer at Seksuallovbruddutvalget mener at strafferammene i § 192 er tilfredsstillende og foreslår å opprettholde strafferammen på 10 år, og minstestrafen på ett års fengsel ved samleie. Samtidig konstaterer disse medlemmer at gjennomsnittlig utmålt ubetinget fengselsstraff for voldtekt i perioden 1989 til 1994 lå mellom 2,14 år og 2,58 år. Disse medlemmer mener at straffereaksjonene for å krenke et individs integritet på en så brutal og ydmykende måte som det her er snakk om, er uakseptabelt lave. Til tross for gjentatte uttalelser fra et samlet politisk miljø om at straffereaksjonene burde vært høyere, er gjennomsnittlig straffeutmåling kun økt med noen få måneder i løpet av det siste tiåret. Disse medlemmer mener derfor at lovgiverne må gi et håndfast og klart signal til domstolene om hva som er lovgivernes intensjoner. Et slikt signal kan kun gis gjennom å endre lovene slik at det innføres minstestrafte som ligger høyere enn dagens gjennomsnittlige straffenivå, samt å øke maksimalstraffene. En økning av maksimalstraffene er også nødvendig for å forhindre at domstolene får redusert sine valgmuligheter når minstestrafte heves. Disse medlemmer foreslår derfor at den som skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende adferd, eller har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen, straffes for voldtekt med fengsel fra 1 år inntil 12 år, og at straffen settes til fengsel i minst 3 år og maksimalt 18 år dersom den seksuelle omgangen var samleie, eller den skyldige for å oppnå seksuell omgang har fremkalt en tilstand der offeret er bevisstløs eller ute av stand til å motsette seg handlingen. Disse medlemmer er for øvrig enig i departementets forslag til ny § 192 med unntak av innføringen av begrepet «uaktsom voldtekt».

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«§ 192 første ledd skal lyde:

Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,

straffes for voldtekt med fengsel i inntil 12 år, men i minst 1 år. Ved vurdering av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.»

«§ 192 annet ledd, innledningen, skal lyde:

Straffen er fengsel inntil 18 år, men minst 3 år, dersom»

4.7 Adgangen til å reise ærekrenkelsessak etter anmeldelse for voldtekt

4.7.1 Sammendrag

Et injuriersøksmål anlagt av den påståtte gjerningsmannen mot den påståtte fornærmede vil kunne føre frem, enten søksmålet fremmes før eller etter at overgrepssaken er avgjort. I enkelte tilfeller kan derfor et reelt offer for en seksualforbrytelse som ikke lar seg bevise, bli straffet og/eller ilagt erstatningsansvar dersom vedkommende uttaler seg om overgrepet på en måte som identifiserer overgriperen.

Departementet vil senere komme tilbake til spørsmålet om en mer generell revisjon av reglene om ærekrenkelser med utgangspunkt i Ytringsfrihetskommisjonens utredning NOU 1999:27 og Straffelovrådets utredning NOU 1995:10 Reformen innen injurielovgivning.

Gjeldende regler om ærekrenkelser bygger på vurderingen av to forhold, nemlig sannheten i beskyldningen og graden av aktverdig formål bak ytringen.

I praksis synes det ikke som injuriersøksmål reises mot de beskyldninger som fremsettes overfor politiet, eller de beskyldninger som fremsettes for retten i en parts- eller vitneforklaring. Det praktiske spørsmålet her er om den som har blitt - eller mener at hun har blitt - utsatt for en seksualforbrytelse straffritt kan fortelle dette til andre enn politiet og/eller domstolene.

I tillegg til reformforslagene fra de to offentlige utvalgene, har departementet vurdert tre andre mulige lovendringer. Innenfor rammen av dette proposisjonsarbeidet har det ikke vært mulig å sende forslag om slike endringer på høring.

En mulig løsning kan være å lovfeste bestemmelser om at et eventuelt injuriersøksmål fra den som er utpekt som gjerningsmann skal stanses eller utsettes inntil det foreligger en rettskraftig dom i overgrepssaken, eventuelt til anmeldelsen er endelig henlagt av påtalemyndigheten. En slik bestemmelse vil redusere den taktiske fordel gjerningsmannen kan få ved å reise injuriersak. Slike regler vil imidlertid kun utsette injuriersøksmålet. En annen mulig reform kan være å gjøre aktsomhetskravet i straffeloven § 249 nr. 3 mindre rigid, eller foreta en nærmere lovfesting av de krav som skal stilles til styrken i bevisene injurianten legger frem når beskyldningens sannhet skal bevises. Depar-

tementet fant det ikke aktuelt å foreslå slike lovendringer i proposisjonen. Spørsmålene har ikke vært på høring, og det er nødvendig å foreta nærmere vurderinger av hvilke konsekvenser endringene vil ha.

Departementet finner derimot grunnlag for å foreslå en endring i straffeprosessloven § 17 annet ledd, slik at injurienesaken utsettes inntil overgrepssaken har fått en endelig avgjørelse.

4.7.2 Justisdepartementets brev av 18. mai 2000 (jf. vedlegg 1)

I svarbrev til komiteen fra Justisdepartementet av 18. mai 2000 vises det til at komiteen har bedt om «en nærmere vurdering av hvilke lovendringer som eventuelt kan anbefales dersom man skulle ønske å endre lovgivningen slik at man ikke bare utsetter muligheten til å anlegge juriesøksmål, men legger begrensninger av mer varig art på slike søksmål». Departementet viser til at det i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) drøftes enkelte reformer som kan begrense muligheten for injuriersøksmål mot påstander om voldtekt. Dette gjelder bl.a. regler om ansvarsfrihet ved ulike former for god tro mht. sannheten i den fremsatte beskyldning. Etter departementets mening fremstår dette alternativet som den løsningen som i tilfelle med størst sikkerhet vil gi det ønskede resultat.

En eventuell reform nå bør etter departementets syn avgrenses til påstander om overtredelse av de bestemmelsene i kap. 19 som har strafferamme 5 år eller mer.

Det vises til at en regel som nevnt eventuelt kan utformes som følger:

«Den som beskylder noen for å ha overtrådt §§ 192-197, 200 tredje ledd eller 205, kan ikke gjøres rettslig ansvarlig for beskyldningen etter bestemmelsene i straffeloven kapittel 23 eller skadeserstatningsloven § 3-6 dersom beskyldningen er fremsatt

- a) i en anmeldelse, eller
- b) av den som hevder å være fornærmet eller en av hennes eller hans nærmeste i en fortrolig samtale med en person som det er naturlig å betro seg til, for å bearbeide konsekvensene av handlingen.

Anmelderen eller den som hevder å være fornærmet, kan likevel gjøres rettslig ansvarlig dersom det var grovt uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Den nærmeste kan gjøres rettslig ansvarlig dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne.»

Bokstav a hindrer ikke straff for overtredelse av straffeloven § 168 om falsk anklage. Ordlyden omfatter enhver som anmelder en av de aktuelle forbrytelsene, dvs. flere enn fornærmede. Med begrepet «rettslig ansvar» dekkes både straff, erstatning, oppreisning, mortifikasjon og saksomkostninger.

Det bør være et grunnvilkår for å oppnå ansvarsfrihet at anmelderen var i god tro. Ansvarsfrihet vil

foreligge selv om den gode troen bygger på en uaktsom vurdering av de foreliggende omstendigheter, dog ikke en grovt uaktsom vurdering av om opplysningene var sanne. Også usikre opplysninger under selvforskyldt rus kan etter omstendighetene danne grunnlag for god tro.

Bokstav b vil for det første omfatte fornærmedes rett til å fremsette ærekrenkende beskyldninger i fortrolig samtale med en utvalgt krets personer. Også her gjelder ansvarsfrihet både ved aktsom og uaktsom god tro. Det sentrale i regelen er at beskyldningene ansvarsfritt kan fremsettes når det er rimelig at de presenteres for bruk i naturlige bearbeidelsesprosesser og derfor trengs i samtalen.

Også nær familie og andre nærstående kan bli hardt rammet av et seksualovergrep, og i utkastet er det derfor lagt inn at bokstav b eventuelt også skal gjelde for den påståtte fornærmedes nærmeste. Offret er som nevnt ansvarsfri også ved uaktsom god tro, mens de øvrige bare blir ansvarsfrie ved aktsom god tro.

Ytringsprivilegiet omfatter ikke mottakerne av opplysningene. De vil følgelig kunne komme i ansvar om de bringer videre det de har mottatt under fortrolighet. Personer som ikke har taushetsplikt vil ved dette i praksis bli utsatt for en større risiko for søksmål enn i dag.

4.7.3 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener det er særdeles uheldig at norsk rett gir en større beskyttelse for mannens ære gjennom injurielovgivningen enn for den integritetskrenkelsen det er for kvinnen å bli utsatt for voldtekt. Flertallet viser til at det allerede er vanskelig å få en fellende dom i voldtektssaker, og at mange kvinner som har vært utsatt for overgrep, ikke anmelder saken pga. de påkjenninger en rettssak vil påføre dem. Når man i tillegg kan få en injurienesak mot seg, og bli dømt til å betale erstatning/oppreisning til en mulig overgriper, blir situasjonen svært vanskelig.

Flertallet viser til at det i den senere tid har vært eksempler på rettssaker der en mann har gått til injuriersøksmål mot en kvinne fordi hun har påstått at mannen voldtok henne. Flertallet har merket seg at det ikke er selve anmeldelsen som ligger til grunn for injuriersøksmålet, men det at kvinnen har fortalt om den påståtte voldtekten til andre. Flertallet mener det er svært uheldig at et voldtektsoffer kan bli erstatningsansvarlig overfor en voldtektsmann dersom hun ikke kan bevise at påstandene er riktige, samtidig som flertallet er innforstått med at det også er viktig å ivareta hensynet til de personer som urettmessig blir beskyldt for slike forbrytelser.

Flertallet er enig med justisministeren i at reglene må sikre personer som mener de har vært ofre for en seksualforbrytelse en mulighet til å kunne berette

sin historie når dette er nødvendig for å bearbeide eller behandle konsekvensene av hendelsen uten å måtte tenke på risikoen for injuriersøksmål.

Flertallet ønsker å gå lenger i å beskytte voldtektsofre mot injuriersøksmål enn det som foreslås i proposisjonen, og viser til justisministerens svarbrev av 18. mai 2000 til komiteen, der det pekes på muligheten til å innføre regler om ansvarsfrihet for en nærmere avgrenset gruppe injurianter ved ulike former for god tro mht. sannheten i den fremsatte beskyldning. Flertallet mener reglene bør gjelde de mest alvorlige seksualforbrytelsene eller medvirkning til slike forbrytelser, og at det naturlige skjæringspunktet vil være strafferamme på 5 år. Flertallet støtter justisministerens synspunkt om at særregelen bare bør gjelde for forbrytelser som har individuelle ofre. Flertallet mener at en slik regel bør kunne bli ny § 208.

Flertallet har merket seg at det kan være gode grunner for at en slik regel også bør gjelde der gjerningsmannen er frifunnet for beskyldningene i en straffesak, og mener regelen bør utformes slik at dette punktet ivaretas.

Flertallet slutter seg til at det skilles mellom fornærmede og fornærmedes nærmeste i kravet om aktsomhet. Flertallet mener at de beste grunner taler for at fornærmede kan bli fri for ansvar også når hun har vært i uaktsom god tro, mens fornærmedes nærmeste må ha vært i aktsom god tro når påstandene blir fremsatt. Flertallet støtter at utsagn som beskyttes avgrenses til de utsagn som er å finne i selve anmeldelsen, og at det ikke dekker utsagn som er fremsatt andre steder. Videre mener flertallet at ytringsprivilegiet må avgrenses til å gjelde naturlige bearbeidelsesprosesser, og at det ikke gir noen generell frihet til informasjonsspredning. Flertallet mener personkretsen som man kan betro seg til generelt bør angis som «en person som det er naturlig å betro seg til», og er enig i at dette ikke bør tolkes snevert.

Flertallet foreslår derfor følgende bestemmelse som ny § 208:

«Den som beskylder noen for å ha overtrådt §§ 192-197, 200 tredje ledd eller 205, kan ikke gjøres rettslig ansvarlig for beskyldningen etter bestemmelsene i straffeloven kapittel 23 eller skadeserstatningsloven § 3-6 dersom beskyldningen er fremsatt

- a) i en anmeldelse, eller
- b) av den som hevder å være fornærmet eller en av hennes eller hans nærmeste i en fortrolig samtale med en person som det er naturlig å betro seg til, for å bearbeide konsekvensene av handlingen.

Anmelderen eller den som hevder å være fornærmet, kan likevel gjøres rettslig ansvarlig dersom det var grovt uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Den nærmeste kan gjøres rettslig ansvarlig dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at en rekke anmeldelser av voldtekt blir henlagt eller ender med frifinnelse. Samtidig har det forekommet eksempler på justismord. I norsk strafferett er det et bærende prinsipp at en person anses som uskyldig inntil det motsatte er bevist. Det er også et bærende prinsipp innen norsk injurielovgivning. Samtidig er disse medlemmer oppmerksom på at voldtakter ofte er vanskelige å bevise fordi påstand ofte står mot påstand. I praksis kan det derfor skje at en del voldtektssaker som blir henlagt har bakgrunn i voldtakter som har funnet sted, men ikke kan bevises. I andre tilfeller kan henleggelsene skyldes at påstandene om voldtakter ikke har hatt rot i virkeligheten.

Disse medlemmer er av den mening at det å bli utsatt for en løgnaktig ryktespredning om at en person har foretatt et alvorlig seksuelt overgrep, og dermed en alvorlig kriminell handling, ofte vil være totalt ødeleggende for den personen som har blitt utsatt for løgnene. For å forebygge en slik ondsinnet ryktespredning om uskyldige personer er det helt nødvendig at injurielovgivningen kan benyttes, slik at gjerningspersonen kan bli stilt til ansvar blant annet gjennom å måtte betale erstatning til offeret. Erstatningsbeløpene bør i slike tilfeller være høye.

Disse medlemmer er enig med departementet i at injuriersøksmål i de tilfellene der det foreligger en anmeldelse ikke bør kunne taes opp i retten før etter at det foreligger en rettskraftig dom i voldtektssaken, eller saken er henlagt. Samtidig som det er helt nødvendig å ha et lovverk som gjør det mulig å slå hardt ned på usanne påstander om kriminelle handlinger begått av navngitte personer, mener disse medlemmer at det er uheldig dersom en person som er voldtatt skal måtte betale erstatning til voldtektssmannen fordi voldtekten ikke har latt seg bevise. Disse medlemmer finner det imidlertid høyst usannsynlig at en voldtektssmann som er blitt frikjent ønsker å følge opp saken gjennom et injuriersøksmål. Disse medlemmer viser til artikkel av professor Anders Bratholm i (Dagbladet 26. mai 2000) der det fremgår at det i injuriersaker av denne typen er mulig å gjøre rimelighetsvurderinger. Det er lite sannsynlig at en person som hevder å ha blitt voldtatt vil risikere injuriersøksmål og erstatningsansvar dersom vedkommende har begrenset seg til å fortelle navnet på den påståtte voldtektssmannen til sine aller nærmeste, dersom disse ikke bringer navnet videre.

Disse medlemmer viser i den sammenheng til straffelovens § 249 som slår fast at straff etter ærekrenkelsesbestemmelsene i §§ 246 og 247 ikke kommer til anvendelse «på den som har vært pliktig eller nødsaget til å uttale seg eller som har uttalt seg til berettiget ivaretagelse av egen eller andres tarv, dersom det godgjøres at han i enhver henseende har vist tilbørlig aktsomhet». Disse medlemmer mener

at det å betro seg til sine aller nærmeste må sies å være en ivaretagelse av egne behov, som derfor ikke vil bli straffet. Dommen i Søre Sunnmøre Sorenskriverembete, der en kvinne som mente at hun var blitt voldtatt ble dømt til å betale erstatning til den påståtte, men frikjente, voldtektsmannen, har sin bakgrunn i at påstandene ble spredt til et betydelig antall personer, og ikke ble begrenset til kvinnens nærmeste familie og venner. I dommen blir det for øvrig slått fast at ærekrenkelser fremsatt overfor politiet og i anledning søknad om voldsoffererstatning, ikke gir grunnlag for oppreisning. Disse medlemmer mener derfor at det ikke er behov for de endringene i straffelovens bestemmelser om ærekrenkelser som justisministeren redegjør for i brevet til komiteen.

Disse medlemmer stemmer imot den injuriebestemmelse komiteens flertall går inn for i § 208.

5. SEKSUELL OMGANG UTEN SAMTYKKE

5.1 Sammendrag

Å ha seksuell omgang med en annen uten vedkommendes samtykke er i seg selv ikke straffbart i dag. Flere av straffelovens sedelighetsbestemmelser rammer imidlertid seksuell omgang som forutsetter at samtykke eller frivillighet mangler hos den fornærmede.

Flertallet i utvalget mener at det ikke bør foreslås et straffebud som kun retter seg mot seksuell omgang uten samtykke fra den annen. Etter flertallets syn er det lite praktisk at seksuell omgang med noen mot vedkommendes vilje kan finne sted uten at det samtidig foreligger for eksempel tvang eller trusler. Et mindretall går derimot inn for et slikt straffebud.

Høringsinstansene er delt i synet på dette spørsmålet.

Departementet er enig med utvalgets flertall. Den situasjon en slik straffebestemmelse tar sikte på å ramme, er antakelig ikke særlig praktisk, og det vil være vanskelig å føre bevis for manglende samtykke eller vilje.

5.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets synspunkt.

6. SEKSUELL OMGANG MED MINDREÅRIGE

6.1 Innledning

De sentrale bestemmelsene som rammer seksuell omgang med mindreårige under 16 år, er straffeloven §§ 195 og 196. Straffeloven kapittel 19 inneholder imidlertid flere regler som særskilt beskytter personer under 18 år.

6.2 Den seksuelle lavalder

6.2.1 Sammendrag

Seksuell omgang med barn under 14 år straffes med fengsel inntil 10 år, jf. straffeloven § 195. Seksuell omgang med barn under 16 år har en normalstrafferamme på fengsel inntil 5 år, jf. § 196. I Danmark og Sverige er den seksuelle lavalder 15 år, mens den i Finland er 16 år. I islandsk rett går grensen ved 14 år.

Seksuallovbruddutvalgets flertall foreslår at den seksuelle lavalderen senkes fra 16 til 15 år. Flertallet foreslår én felles straffebestemmelse om seksuell omgang med barn under 15 år der strafferammen er satt til 10 år. Minstestrafen på 1 år ved samleie skal fortsatt bare gjelde i forhold til barn under 14 år.

Et mindretall ønsker å beholde dagens 16-års grense og foreslår at gjeldende straffelov §§ 195 og 196 videreføres.

En rekke høringsuttalelser støtter flertallets forslag om å senke den seksuelle lavalder til 15 år. De fleste høringsinstansene som uttaler seg om spørsmålet, går imidlertid imot å senke den seksuelle lavalder.

Justisdepartementet går som utvalgets mindretall inn for å beholde den seksuelle lavalder på 16 år. En seksuell lavalder på 16 år er etter departementets syn nødvendig for å beskytte barn og unge mot seksuell omgang på et stadium hvor de ikke er modne for det.

Ved seksuell omgang med barn under 14 år er gjerningsmannens tanker om fornærmedes alder uten betydning for straffbarheten. Når den fornærmede er mellom 14 og 16 år, er alder ikke et objektivt straffbarhetskriterium, men hovedregelen er at villfarelse om alderen ikke utelukker straffeskyld.

Utvalgets flertall går inn for å oppheve alder som objektivt straffbarhetsvilkår for barn under 14 år. I stedet ønsker utvalget en villfarelsesregel som sier at gjerningspersonen skal kunne fritas for straff såfremt «ingen uaktsomhet kan legges ham til last i så måte», slik regelen er i dag for barn mellom 14 og 16 år. Det vises bl.a. til at verken dansk eller svensk rett har noen tilsvarende bestemmelse.

Mindretallet foreslår at gjeldende straffelov §§ 195 og 196 - med dagens ulike regler om aldersvillfarelse - videreføres.

Høringsinstansene går mot en slik regelendring som foreslått av flertallet. Flere av disse mener at utvalgets forslag innebærer en svekkelse av barns rettsstilling.

Departementet går inn for å videreføre både regelen om alder som objektivt straffbarhetsvilkår dersom fornærmede er under 14 år, og gjeldende aktsomhetsregel der barnet er mellom 14 og 16 år.

6.2.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at barn og unge i dag har behov for det vern som den seksuelle lavalder gir dem. Barn under 16 år kan ikke forventes å ha nok personlig

erfaring og modenhet til selv å kunne forhindre eller unngå uønsket seksuell oppmerksomhet. Ved å sette den seksuelle lavalder til 16 år, beskytter samfunnet de unges kjønnsfrihet. En senking av den seksuelle lavalderen kan føre til et øket sexpress på unge mennesker, og det mener komiteen ville være uheldig. Komiteen støtter departementets forslag.

Komiteen mener det er viktig å ikke svekke barns rettsstilling, og vil derfor støtte departementets forslag om å videreføre regelen om alder som objektivt straffbarhetsvilkår dersom fornærmede er under 14 år, og gjeldende aktsomhetsregel for barn mellom 14 og 16 år.

6.3 Den nærmere utformingen av bestemmelsen

6.3.1 Sammendrag

Strafferammen i § 195 om seksuell omgang med barn under 14 år er fengsel inntil 10 år. Er den seksuelle omgangen samleie, er minimumsstraffen fengsel i 1 år, og maksimumsstraffen heves samtidig til fengsel i 15 år. Etter annet ledd heves strafferammen til fengsel i 21 år ved visse skjerpene omstendigheter. Etter § 195 siste ledd kan straff falle bort eller settes under minstestrafen dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er «omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling».

§ 196, som rammer seksuell omgang med en person under 16 år, har en strafferamme på inntil 5 år. Det gjelder ingen minstestraf ved samleie. Annet ledd har en liknende regel om forhøyelse av strafferammen ved skjerpene omstendigheter som i § 195, men maksimumsstraffen er satt til 15 år. Også i § 196 har man en regel om bortfall av straff på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling. Straff etter § 196 kommer ikke til anvendelse dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, senere gifter seg med hverandre.

Utvalgets flertall foreslår som nevnt at den seksuelle lavalder senkes til 15 år, og at det gis én bestemmelse om seksuell omgang med mindreårige. I tillegg foreslår utvalget - som ved voldtekt - å utvide området for strafferammen på fengsel inntil 21 år til situasjoner hvor flere i fellesskap forgriper seg mot en mindreårig. Bestemmelsen om straffbortfall på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling foreslås videreført.

Et mindretall i utvalget foreslår som nevnt å opprettholde den seksuelle lavalder på 16 år som gjelder i dag.

Mens en rekke høringsinstanser har synspunkter på spørsmålet om den seksuelle lavalder bør senkes, og om alder som objektivt straffbarhetsvilkår bør oppheves for barn under 14 år, har få uttalt seg om andre sider ved utvalgets forslag, og det er ulike syn på disse.

I og med at departementet går inn for å beholde dagens seksuelle lavalder på 16 år, er det mest naturlig å opprettholde dagens system med to straffebestem-

melser. De differensierte strafferammene foreslås beholdt som i dag, men området for den forhøyede strafferammen utvides til situasjoner der handlingen er begått av flere i fellesskap. Departementet går ikke inn for å utvide området for straffskjerpene omstendigheter til å omfatte faren for langtidsvirkninger, jf. drøftelsen under pkt. 4 om voldtekt.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å beholde straffebortfallsregelen som i dag. Departementet har vurdert et forslag om å omformulere regelen slik at straff ikke «skal» komme til anvendelse dersom partene er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling, men er kommet til at «kan»-regelen bør beholdes.

6.3.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig i at man viderefører gjeldende system med to bestemmelser med ulike strafferammer, og at bestemmelsene om straffeskjerpene omstendigheter utvides. Når det gjelder strafferammene viser komiteen for øvrig til sine merknader under pkt. 6.5.

6.4 Foreldelsesfristen for overgrep mot barn

6.4.1 Sammendrag

Foreldelsesfristens lengde fastsettes ut fra maksimumsstraffen i det enkelte straffebudet.

Seksuell omgang med barn under 14 år straffes med fengsel inntil 10 år eller 15 år, eventuelt 21 år ved skjerpene omstendigheter. Slike overgrep er foreldet etter henholdsvis 10, 15 og 25 år. Fristen begynner imidlertid ikke å løpe før fornærmede er fylt 18 år. Brudd på straffeloven § 196 foreldes etter henholdsvis 10 og 15 år, og foreldelsesfristen løper her fra den dag forholdet opphørte.

Ingen høringsinstanser har knyttet merknader til disse bestemmelsene, og departementet foreslår ikke endringer i foreldelsesreglene.

6.4.2 Komiteens merknader

Komiteen mener den foreldelsesregel som gjelder i forhold til overgrep mot barn under 14 år, også bør legges til grunn for overgrep mot barn mellom 14 og 16 år. Dette innebærer at fristen for foreldelse ikke begynner å løpe før barnet er fylt 18 år. Komiteen foreslår derfor at også § 196 tas inn i straffeloven § 68 slik:

«§ 68 første ledd annet punktum skal lyde:

Ved overtredelse av §§ 195 eller 196 skal fristen likevel regnes fra den dag fornærmede fyller 18 år.»

6.5 Reaksjonssystemet

6.5.1 Sammendrag

For overtredelser av § 195 varierte den gjennomsnittlig utmålte fengselsstraff i perioden 1989-1994 mellom 1,68 år til 2,03 år. For overtredelse av § 196 varierte høyeste utmålte fengselsstraff i perioden fra 8 måneder til 8 år. Utvalget har inntrykk av at det er en tendens i retning av et skjerpet straffenivå i saker om alvorlig seksuelt misbruk av mindreårige, og antar at denne utviklingen vil fortsette.

Flere instanser mener straffenivået i saker om seksuelle overgrep mot mindreårige bør skjerpes.

Departementet er enig med utvalget i at straffenivået for alvorlige seksuelle overgrep mot barn gjennomgående fremdeles synes å være for lavt. Man er videre enig i at dagens strafferammer ikke ser ut til å legge noen begrensninger på domstolenes utmålingspraksis, og at en heving av strafferammene ikke er veien å gå. Derimot bør strafferammene kunne utnyttes i større grad enn i dag.

Stortingets justiskomiteé ga bl.a. i Budsjett-innst. S. nr. 4 for sesjonene 1996-1997, 1997-1998 og 1998-1999 uttrykk for at straffenivået for bl.a. seksuelle overgrep mot barn må skjerpes.

Når de nye reglene om strafferettslig utilregnelighet og særreaksjoner trer i kraft, vil utilregnelige personer som misbruker barn seksuelt etter omstendighetene kunne dømmes til tvungent psykisk helsevern. Tilregnelige overgripere vil kunne dømmes til forvaring. Justisdepartementet tar sikte på å legge frem en proposisjon om dette i løpet av 2000.

De siste årene har et økende antall sedelighetsdømte her i landet fått tilbud om behandling. Internasjonale studier tyder på at behandling kan ha positiv effekt. Utvalget foreslår at behovet for behandling av personer som er dømt for grovere seksuallovbrudd, og særlig for dem som er dømt for overgrep mot barn, utredes nærmere. Departementet er enig i at det er ønskelig å få utredet dette.

Rettighetstap, jf. § 29, er en straff som i særlige tilfeller kan anvendes sammen med eller i stedet for ordinær bøte- eller fengselsstraff. Det kan idømmes tap av offentlig stilling som den skyldige ved den straffbare handlingen har vist seg uskikket eller uverdigg til, eller den skyldige kan fradømmes retten til å utøve virksomhet som vedkommende ved den straffbare handlingen har vist seg «uskikket til eller må fryktes å ville misbruke eller som i særlig grad krever almen tillit».

Stortingets familie-, kultur- og administrasjonskomité har reist spørsmål om det er behov for en spesialregel om at tap av retten til å ha stilling eller utøve virksomhet som gjelder arbeid med barn, alltid skal vurderes av domstolene i straffesaker om seksuelle overgrep mot barn, jf. Innst. O. nr. 28 (1994-1995).

En slik bestemmelse ville innebære at det antas en prosessuell bestemmelse i straffelovens alminnelige

del. Dette ville etter utvalgets vurdering ikke være en heldig løsning. Imidlertid kan innskjerpingen gjennom påtaleinstruksen eller rundskriv fra Riksadvokaten være egnet til å få satt større fokus på bruk av rettighetstap.

Redd Barna går inn for en regel hvor domfellelse for seksuelle overgrep mot barn automatisk fører til tap av retten til å inneha stillinger som medfører nær kontakt med barn.

Departementet ser det ikke som aktuelt å innføre automatisk rettighetstap ved domfellelse for seksuelle overgrep mot barn, men foreslår en regel som forplikter domstolene til å vurdere spørsmålet om rettighetstap ved domfellelse for seksuelle overgrep mot barn, jf. lovutkastet til straffeloven § 207.

I de senere årene er det vedtatt flere bestemmelser som forbyr ansettelse i bestemte stillinger av personer som ikke kan legge frem tilfredsstillende politiattest, f.eks. i lov om barnehager § 20. Bergen kommune har bedt om at krav om politiattest blir vurdert også for ledere og ansatte i barneparkeer.

Seksuallovbruddutvalget har ikke behandlet spørsmålet.

Departementet mener at spørsmålet bør ses i sammenheng med andre ikke lovregulerte virksomheter der voksne har tilsyn med og omsorg for barn som de opparbeider et nært tillitsforhold til.

6.5.2 Komiteens merknader

Straffenivå

Komiteen viser til at departementet mener at straffenivået for alvorlige seksuelle overgrep mot barn gjennomgående fremdeles synes å være for lavt. Komiteen viser til at slike lovovertridelser innebærer meget grove krenkelser av barnas fysiske og psykiske integritet, og det er dokumentert at de kan ha svært omfattende, alvorlige og til dels langsiktige skadevirkninger for ofrene. Komiteen har ved flere anledninger uttalt at den ønsker en skjerping av straffutmålingen. Komiteen mener at straffutmålingen i mange tilfeller ikke er i overensstemmelse med den alminnelige rettsoppfatning, og at det er viktig at straffutmålingen skjerpes, slik at den står i forhold til forbrytelsens grovhet. Komiteen forventer at domstolene følger opp komiteens synspunkter.

Komiteen vil understreke behovet for å beskytte barn og samfunnet for øvrig mot volds- og seksualforbrytere, og ber derfor om at den varslede proposisjonen om tvungen psykisk helsevern, forvaring og særreaksjoner for utilregnelige psykisk utviklingshemmede lovbrøyttere blir lagt fram for Stortinget i inneværende år.

Komiteen viser til at det etter hvert er dokumentert at seksuelle overgrep mot barn kan ha svært omfattende, alvorlige og til dels langsiktige skadevirkninger for ofrene. Psykosomatiske skader er svært

vanlig, for eksempel søvnproblemer, spiseproblemer, hodepine, ryggsmærter, underlivssmerter, m.v.

Av psykiske og sosiale skader er depresjon, angst, selvforakt, seksualisert adferd m.v. noen av de mest refererte skader eller symptomer på skader som oppstår som følge av seksuelle overgrep mot barn. Skadene kan ligge latent, og kan vise seg først når barnet er blitt voksent. Somatiske skader kan være kjønns sykdommer, fysiske skader som følge av vold, tannskader og fysiske skader i vagina/endetarm.

Faren for langvarige somatiske og psykosomatiske skadevirkninger er større jo yngre barnet er ved overgrepets start. Faren for psykiske og sosiale skadevirkninger er større jo nærmere forholdet er mellom overgriper og barn. Også varigheten av overgrepene, antallet gjerningsmenn, og graden av hemmeligholdelse er faktorer som forsterker skadevirkningene.

Komiteen viser til at allerede i dag er et straffeskjerpene moment om fornærmede som følge av overgrepet får betydelig skade på legeme eller helse. Komiteen mener at muligheten for langsiktige skadevirkninger alltid skal tas i betraktning ved straffutmålingen i saker om overgrep mot barn. Som nevnt finnes det mye kunnskap om hvilke omstendigheter som kan føre til langtidsskader, og dersom overgrepet har kjennetegn som gjør at man kan regne med slike skader, mener komiteen at dette også skal få konsekvenser for straffutmålingen. Komiteen mener den som utsetter et barn under 14 år for seksuelle overgrep må være innforstått med at dette kan gi barnet store fysiske eller psykiske skader. Det å utsette barnet for en slik fare må derfor etter komiteens syn anses som en del av den kriminelle handling, og tillegges selvstendig betydning ved straffutmålingen.

Strafferammen

Komiteen har drøftet om en generell utvidelse av strafferammen i § 195 til 21 år ville være hensiktsmessig.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til Justisdepartementets brev av 8. juni 2000 vedlagt riksadvokatens brev av 7. juni 2000 (jf. vedlegg 2), som fraråder en slik generell utvidelse av strafferammen. Flertallet er enig med departementet og riksadvokaten i dette, og går på denne bakgrunn inn for å beholde gjeldende lovgivning.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader nedenfor.

Behandling av overgripere

Komiteen er enig i departementets synspunkt når det gjelder ønsket om å få utredet behovet for behandling av personer som er dømt for grovere seksuallovbrudd, og viser til at Stortinget har drøftet kje-

misk kastrering (hormonbehandling), jf. Innst. S. nr. 121 (1996-1997) og at dette er tillatt i Norge. Komiteen ønsker tilbakemelding på hvor mange som har fått et slikt tilbud og hvordan departementet har fulgt opp nevnte innstilling.

Komiteen er enig i departementets synspunkt når det gjelder ønsket om å få utredet behovet for behandling av personer som er dømt for grovere seksuallovbrudd.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til Stortingets behandling av Dokument nr. 8:109 (1995-1996), der det bl.a. fremmes følgende forslag:

- «1. Stortinget ber Regjeringen fremme forslag som medfører at medisinsk behandling (kastrering) kan benyttes i forhold til kriminelle som gjentatte ganger har begått alvorlige seksuelle overgrep mot mindreårige.
2. Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om nødvendige lovendringer eller gjennomføre forskriftsendringer slik at personer som er dømt for alvorlige seksuelle overgrep mot mindreårige mister adgangen til permisjoner fra fengsel dersom de ikke er underlagt medisinsk behandling.»

Flertallet viser til at forslagene ble avvist av Stortinget, jf. Innst. S. nr. 121 (1996-1997). I sin begrunnelse for å avvise forslaget understreket justiskomiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, at medisinerings med sikte på å dempe en sedelighetsforbryters seksuelle behov ikke under noen omstendigheter kan aksepteres som ledd i en straffereaksjon, men være aktuelt hvis dette inngår som et nødvendig og forsvarlig ledd i en behandlingssituasjon. Flertallet pekte på at det i dag ikke er noe formelt i veien for at en lege foretar en farmakologisk behandling av en sedelighetsdømt som ønsker det, med sikte på å redusere seksualdriften. Flertallet viste videre til at Statens helsetilsyn har understreket at dersom hormonbehandling av sedelighetsdømte skal iverksettes, må det skje frivillig og i nært samarbeid mellom behandlende lege, endokrinolog og psykoterapeut, slik det anbefales av fagfolk i Sverige og Danmark.

Flertallet viser videre til følgende merknad fra Stortingets sosialkomité i Innst. S. nr. 258 (1996-1997):

«Komiteen finner også å kunne støtte at det startes forsøk med frivillig hormonbehandling for seksualforbrytere som er dømt for de mest alvorlige formene for seksuelle overgrep. Dette må ikke skje som ledd i en straffereaksjon, men som del av et behandlingsopplegg i nært samarbeid mellom behandlende lege og spesialister. Forsøkene må evalueres før dette eventuelt blir et permanent tilbud.»

Flertallet er kjent med at slikt forsøk hittil ikke er igangsatt. På denne bakgrunn ber komiteen departementet om å starte forsøk med frivillig hormonbe-

handling for seksualforbrytere som er dømt for de mest alvorlige formene for seksuelle overgrep.

Flertallet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen legge fram resultatet av utredningen om behovet for behandling av personer som er dømt for grovere seksuallovbrudd, og herunder foreta en evaluering av forsøk med frivillig hormonbehandling for seksualforbrytere som er dømt for de mest alvorlige formene for seksuelle overgrep.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader nedenfor.

Komiteens medlemmer fra Høyre ser det vil være brudd på internasjonale menneskerettigheter å tvinge noen til kjemisk kastrering ved dom, men legger til grunn at frivillig kjemisk kastrering kan stilles som betingelse for oppmyking av sonings-/sikringsforhold. Disse medlemmer er kjent med at kjemisk kastrering har gitt gode resultater for en gruppe overgripere, mens det ikke virker for alle typer seksualforbrytere. Disse medlemmer mener kjemisk kastrering av seksualforbrytere som har begått grove overgrep bør brukes for å dempe seksualdriften og dermed faren for fremtidige overgrep.

Så vel bruk av permisjoner som prøveløslatelse eller fri sikring i stedet for sikring i anstalt bør vurderes ut fra overgriperens vilje til frivillig å sikre seg mot fremtidige overgrepshandlinger. Hensynet til fremtidige ofre tilsier at seksualovergripere, der det er fare for gjentagelse, ikke kan slippes ut uten noen form for tilsyn. Strengheten i et forvaringsregime vil derfor gjenspeile faren for gjentagelse, og der medisinsk kastrering reduserer slik fare, vil det være i overgriperens egen interesse å velge det. Dette bør skje som del i et helhetlig behandlingsopplegg.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen utarbeide og iverksette et tilbud til domfelte seksualforbrytere under soning/sikring om frivillig kjemisk kastrering, og gi retningslinjer for hvordan slik behandling kan skje.»

Rettighetstap

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, støtter departementets forslag om at domstolene skal ha plikt til å vurdere spørsmålet om rettighetstap ved domfellelse for seksuelle overgrep mot barn. Flertallet støtter intensjonen i Redd Barnas syn, og fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at overgrep mot barn som hovedregel skal føre til tap av stilling som innebærer kontakt med barn.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er enig med Redd Barna i at personer som er dømt for seksuelle overgrep mot barn ikke bør ha anledning til å ha stillinger som bringer vedkommende i kontakt med barn, og foreslår følgende:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at overgrep mot barn skal medføre tap av stilling som innebærer kontakt med barn.»

Komiteen viser til at lovutkastet kriminaliserer enkelte forhold som også vil omfatte barn mellom 16 og 18 år. Dette gjelder prostitusjon og kommersiell filming eller avbildning med seksuelt innhold, jf. §§ 203 og 204 første ledd bokstav f. Komiteen ber departementet i forbindelse med arbeidet med ovenfor nevnte forslag vurdere om de nevnte bestemmelser bør omfattes av regler om tap av stilling.

Komiteen foreslår for øvrig å endre lov om barneverntjenester § 6-10 slik at henvisningene i bestemmelsen er tilpasset de omredigeringer som følger av lovforslaget i proposisjonen.

Minstestraffer

Komiteen viser til at det har vært fremmet forslag om økte minstestraffer for utuktig omgang med barn (§ 195 første ledd, jf. Innst. O. nr. 50 (1996-1997)) uten at dette har fått flertall i Stortinget.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet viser til at samleie med barn under 14 år er et meget grovt overgrep, og mener derfor det er grunn til å heve gjeldende minstestraft ved slike overgrep fra 1 til 2 år.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«§ 195 første ledd annet punktum skal lyde:

Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 2 år.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til sine merknader under pkt. 4.6.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader nedenfor.

Merknader fra Fremskrittspartiet

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at gjennomsnittlig utmålt straff for utuktig omgang med barn i perioden fra 1989 til 1994 var mellom 1,68 og 2,03 år, og at det ikke er utmålt noen straffer på over 10 år. Disse

medlemmer mener at de ekstremt lave straffereaksjonene er uverdige i en rettsstat. De er et uttrykk for en total neglisjering av barns rettigheter. Disse medlemmer mener at det må gis et kraftig signal fra lovgiverne om at det er ønskelig med en kraftig straffeskjerpelse. I tillegg er det nødvendig å finne frem til løsninger som forhindrer at pedofile overgripere får anledning til å gjenta sine overgrep og dermed ødelegge nye barn, etter at de har sonet sine straffer. Disse medlemmer viser til at alle undersøkelser og all erfaring tyder på en betydelig gjentakelsesfare.

Disse medlemmer mener det er uansvarlig å slippe pedofile overgripere ut i samfunnet dersom det finnes den minste risiko for at de vil misbruke flere barn. Det samme gjelder seksualforbrytere som har forgrepet seg mot voksne og som gjennom sin tidligere atferd har vist at det er risiko for gjentakelse. For en del overgripere vil det være mulig å fjerne risikoen for gjentakelse gjennom kjemisk kastrering. Disse overgriperne kan slippes ut av fengsel/forvaring etter at dommen er sonet ferdig, eller på kortvarige permisjoner, dersom de aksepterer en slik behandling. Dersom de ikke aksepterer behandling med medikamenter, må alternativet være at de holdes i forvaring i et fengsel etter at de har sonet sine straffer, som bør være vesentlig lengre enn dagens straffeutmålinger. Overgripere som ikke kan behandles med hjelp av medikamenter må holdes i forvaring i fengsel så lenge det finnes den minste risiko for gjentakelser, og bør ikke ha adgang til permisjoner.

Disse medlemmer foreslår en kraftig økning av minstestrafen i de tilfellene der det seksuelle overgrepet er samleie, samtidig som disse medlemmer foreslår om en utvidelse av samleiedefinisjonen.

Disse medlemmer foreslår at minstestrafen i disse tilfellene heves fra 1 års fengsel til 5 års fengsel, og fremmer følgende forslag:

«§ 195 første ledd annet punktum skal lyde:

Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 5 år.»

Disse medlemmer støtter subsidiært forslaget fra Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet.

Disse medlemmer mener faren for langtidsvirkninger alltid vil foreligge ved alvorlige overgrep mot små barn, og at dette forhold derfor ikke bare bør være et straffeskjerpene moment i enkelte saker, men generelt bør lede til økt strafferamme. Disse medlemmer mener også ellers at dagens strafferamme ikke avspeiler straffverdigheten i det å begå alvorlige seksuelle overgrep mot barn, og går inn for at strafferammen i § 195 økes fra 10 til 21 år. De omstendigheter som bestemmelsen i dag nevner som straffeskjerpene bør omformuleres til momenter som skal vektlegges i skjerpene retning ved straffutmålingen.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«§ 195 første ledd første punktum skal lyde:

Den som har seksuell omgang med barn under 14 år, straffes med fengsel inntil 21 år.

§ 195 annet ledd, innledningen, skal lyde:

Ved straffeutmålingen legges det i skjerpene retning vekt på om ...»

Disse medlemmer fremmer videre følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag som medfører at det for personer som er dømt for alvorlige seksuelle overgrep mot mindreårige kan stilles krav om medisinsk behandling (kastrelring) før de slippes ut fra fengsel etter endt soning/forvaring»

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om nødvendige lovendringer eller gjennomføre forskriftsendringer slik at personer som er dømt for alvorlige seksuelle overgrep mot mindreårige mister adgangen til permisjoner fra fengsel dersom de ikke er underlagt medisinsk behandling.»

6.6 Kommersiell seksuell utnyttelse av barn

6.6.1 Sammendrag

Utvalget foreslår ingen ny straffebestemmelse spesielt rettet mot kommersiell seksuell utnyttelse av barn, og mener at gjeldende bestemmelser gir tilstrekkelig strafferettslig beskyttelse her.

På den annen side mener utvalget at det er behov for å utrede nærmere den strafferettslige regulering av formidling av og tilgang til barnepornografi på internett og andre datasystemer. Det er også etter utvalgets syn behov for en nærmere utredning av håndhevings-spørsmål i forhold til kommersiell seksuell utnyttelse av barn generelt og i forhold til databasert barnepornografi spesielt.

Noen høringsinstanser deler utvalgets syn på at kommersiell seksuell utnyttelse av barn er et område som det bør ses nærmere på.

Departementet er enig med utvalget i at det ikke er behov for en ny regel som uttrykkelig retter seg mot kommersiell seksuell utnyttelse av barn, og viser til de lovendringer som gjøres i andre bestemmelser som retter seg mot ulike typer utnyttelse av barn.

Departementet vil vurdere nærmere utvalgets forslag om en utredning av databasert barnepornografi og håndhevings-spørsmål i forbindelse med kommersiell seksuell utnyttelse av barn, men vil i første omgang avvente internasjonalt arbeid på dette området.

6.6.2 Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til departementets synspunkter.

6.7 Andre tiltak

Reglene om etterforskning av overgrep mot barn er endret etter at utvalget overleverte utredningen i juli 1997. På bakgrunn av et forslag i Dokument nr. 8:35 (1997-1998) ble straffeprosessloven § 239 tilføyd et nytt fjerde ledd som setter frist for dommeravhør av barn i sedelighetsaker. Hensikten med lovendringen er å korte ned perioden fra saken anmeldes til avhør foretas. Det vises for øvrig til redegjørelsen under punkt 4.6.5 om tiltak for å håndheve voldtektsbestemmelsen.

6.8 Internasjonalt arbeid

Nordisk Råd anbefalte i 1996 Nordisk Ministerråd å prioritere arbeid med bekjempelse av seksuelt misbruk av barn, og gjennomføre nødvendige foranstaltninger for dette ved bl.a. å gjennomgå lovgivningen i de nordiske landene og vurdere behandling som tillegg til straff for overgripere.

Under det årlige møtet i Europarådets styringskomité for strafferett, kriminologi og fengselssaker (CD-PC) i juni 1999, ble det blant annet besluttet å nedsette en ekspertkomité som skal arbeide med beskyttelse av barn mot seksuell utnyttelse.

7. MISBRUK AV OVERMAKTSFORHOLD

7.1 Sammendrag

Samlebetegnelsen «misbruk av overmaktsforhold» omfatter en rekke bestemmelser plassert rundt om i ulike paragrafer i straffeloven kapittel 19.

Straffeloven § 193 annet ledd rammer den som utnytter noens sinnssykdom, forstandssvakhet eller sykelige forstyrrelse til å skaffe seg seksuell omgang. Strafferammen er fengsel inntil 5 år.

Straffeloven § 194 rammer den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved trusel, særlig underfundig atferd eller ved misbruk av et avhengighetsforhold. Alternativet «særlig underfundig atferd» rammer den som skaffer seg seksuell omgang ved list og lureri. Strafferammen er fengsel inntil 5 år. Etter annet ledd er offentlig påtale betinget av fornærmedes begjæring, eller av at allmenne hensyn krever det.

Straffeloven § 198 rammer den som skaffer seg seksuell omgang med en annen ved misbruk av nærmere angitte stillinger. For det første retter bestemmelsen seg mot «offentlig tjenestemann». Dernevnes «ansatt ved sykehus, kursted eller pleiehjem, og lege, sjelesørger, lærer, foresatt, forpleier eller tilsynsfører». Strafferammen er fengsel inntil 5 år.

Straffeloven § 199 rammer den som har seksuell omgang med «noen som er innsatt i anstalt under bar-

nevernet, fengselsvesenet eller politiet». Det er et vilkår etter § 199 at den innsatte står under gjerningspersonens «myndighet eller oppsikt». Strafferammen er fengsel inntil 5 år.

Utvalget foreslår å videreføre deler av § 194 og hele § 198 i en felles bestemmelse som rammer alvorlig misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold. Bestemmelsen skal ikke være knyttet til særlige stillings- eller yrkeskategorier slik som § 198 er, men til misbruk av stilling generelt. Trusselalternativet i § 194 foreslås videreført som «truende atferd» i en egen bestemmelse. Alternativet om «særlig underfundig atferd» foreslås opphevet fordi innholdet i dette straffbarhetskriteriet er uklart. Utvalget foreslår videre å oppheve den særskilte påtaleregelen i § 194 andre ledd. De straffbare forhold er såvidt alvorlige at påtalen bør være ubetinget offentlig også her. Utvalget foreslår dessuten å videreføre gjeldende § 199 uten realitetsendringer.

Flere instanser støtter utvalgets forslag til en generell misbruksbestemmelse. Enkelte mener tilføyelsen av vilkåret i ny § 193 om at bare «alvorlig» misbruk av nevnte overmaktsforhold skal være straffbart, er uheldig når man samtidig ikke tilsikter noen realitetsendring i forhold til gjeldende rett. Noen har også merknader til den nærmere utformingen av de andre bestemmelsene.

Departementet er enig med utvalget i at det bør foreslås en ny generell bestemmelse som rammer misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, men bestemmelsen bør ikke begrenses til alvorlig misbruk. Videre er departementet enig med utvalget i at det fortsatt er behov for en klar og absolutt bestemmelse som retter seg mot den som har seksuell omgang med personer som er innsatt eller plassert i institusjon under fengselsvesenet, politiet eller barnevernet. Det vises til lovutkastet §§ 193 og 194.

7.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets syn om at bestemmelsen om misbruk av overmaktsforhold ikke bør begrenses til alvorlig misbruk, men at ethvert misbruk av denne art er så grovt at det er straffverdig.

Komiteen viser til at det med jevne mellomrom kommer fram eksempler på at personer har misbrukt sin posisjon eller det tillitsforhold eller avhengighetsforhold noen har til vedkommende, til å skaffe seg seksuell omgang - det være seg sjef/leder/overordnet, prest/sjelesørger, idrettsleder eller annet. Komiteen vil understreke det alvorlige i å misbruke et slikt tillits/avhengighetsforhold, og at det er meget viktig at slike tilfeller blir tatt alvorlig av politi og rettsvesen. Komiteen vil fremheve at det også i disse tilfellene er viktig å plassere skylden der den hører hjemme, nemlig hos overgriperen.

Komiteen er enig med departementet i at det er et behov for en klar og absolutt bestemmelse som ret-

ter seg mot den som har seksuell omgang med personer som er innsatt eller plassert i institusjon under kriminalomsorgen (fengselvesen), politi eller barnevern.

Komiteen vil peke på at fysisk funksjonshemmede også er en utsatt gruppe. Avhengighet av hjelp fra familie, vennekrets og hjelpeapparat kan i tillegg gjøre det vanskelig å verge seg mot overgrep. Komiteen viser til § 193 første ledd og mener at denne bestemmelsen ivaretar denne gruppen.

Komiteen slutter seg for øvrig til departementets forslag.

8. SEKSUELT KRENKENDE ELLER UANSTENDIG ATFERD. SEKSUELLE HANDLINGER

8.1 Sammendrag

Straffeloven § 212 rammer under visse omstendigheter utuktig atferd i handling eller ord, utuktig handling med barn under 16 år og forledelse av noen under 16 år til utuktig atferd. Disse forholdene er temmelig ulikeartede, og bestemmelsen er vanskelig tilgjengelig.

Strafferammen varierer fra bøter og fengsel inntil 1 år, til fengsel inntil 3 år, eventuelt 6 år ved gjentakelse eller når det foreligger «særdeles skjerpene omstendigheter».

Utvalget går inn for å videreføre bestemmelsene om seksuell handling, men mener at disse bør skilles ut i en egen paragraf. Også bestemmelsen om utuktig atferd i ord eller handling som krenker ærbarhet foreslår utvalget å føre videre, men i en egen bestemmelse og i et mer moderne språk. Den straffbare handlingen er beskrevet som «seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd».

Høringsinstansene har enkelte merknader til den nærmere utforming av reglene.

Departementets utkast til ny bestemmelse om seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd er plassert i lovutkastet § 201. Paragrafen har en annen redigering enn utvalgets forslag. Utvalget har ikke særskilt drøftet om det er behov for å videreføre reglene om aldersvillfarelse og straffbortfall i atferdstilfellene, men foreslår ingen slike regler i sitt utkast. Departementet er enig i at denne type overtredelser ikke er så alvorlig at det berettiger slike særregler.

Departementets forslag til ny bestemmelse om seksuelle handlinger m.v. er plassert i lovutkastet som ny § 200. Innholdsmessig svarer utkastet til utvalgets forslag, men de ulike straffalternativene er noe annerledes redigert. Den forhøyete strafferammen ved gjentakelse og ved særdeles skjerpene omstendigheter senkes av forenklingshensyn i tråd med utvalgets forslag fra 6 til 5 års fengsel. Villfarelsesregelen og straffbortfallsregelen bør fortsatt gjelde.

8.2 Komiteens merknader

Komiteen ser at retts tekniske hensyn kan tale for en reduksjon av strafferammen ved skjerpene omstendigheter fra 6 til 5 år. Komiteen legger imidlertid større vekt på at en slik endring kunne gi et signal om at lovgiver ser mindre alvorlig på seksuelle overgrep mot barn ettersom de skjerpene omstendigheter er knyttet til overgrep mot barn under 16 år. Komiteen ønsker ikke å gi et slikt signal, og går inn for å opprettholde gjeldende strafferamme på 6 år.

Komiteen fremmer følgende forslag:

«§ 200 tredje ledd første punktum skal lyde:

I tilfelle som nevnt i annet ledd, kan fengsel inntil 6 år idømmes dersom den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter §§ 192, 195, 196 eller 199 eller handlingen er begått under særdeles skjerpene omstendigheter.»

9. SEKSUELL OMGANG MELLOM NÆRSTÅENDE

9.1 Sammendrag

Seksuell omgang med slektning i nedstigende linje

Straffeloven § 207 har en strafferamme på fengsel inntil 5 år for den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje. Hvis den seksuelle omgang er samleie, heves strafferammen til 8 års fengsel.

Med enkelte mindre endringer foreslår utvalget å videreføre dagens regel. Den særlige strafferammen på fengsel inntil 8 år ved samleie foreslås opphevet. Utvalget foreslår å utvide bestemmelsen til å gjelde også seksuell omgang mellom biologiske foreldre og bortadopterte barn.

Få høringsinstanser har uttalt seg om denne bestemmelsen.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag, jf. lovutkastet § 197.

Seksuell omgang mellom søsken

Straffeloven § 208 rammer den som har samleie med bror eller søster. Også et frivillig samleie er straffbart. Strafferammen er 2 år. Den som er under 18 år, kan ikke straffes.

Utvalget foreslår ingen endringer i gjerningsbeskrivelsen, men den øvre strafferammen foreslås senket til fengsel i 1 år, bl.a. for å få en forenkling av regelverket. Departementet slutter seg til utvalgets forslag. I departementets lovutkast er bestemmelsen om søskenincest plassert som ny § 198.

Seksuell omgang med andre nærstående

Straffeloven § 209 rammer den som har seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen under 18 år som står under hans omsorg, myndighet

eller oppsikt. Det er også straffbart å fremme en annens seksuelle omgang med noen som man selv står i et slikt forhold til som nevnt. Strafferammen er fengsel inntil 5 år.

Straffeloven § 197 retter seg mot den som har seksuell omgang med noen under 18 år som står under den skyldiges myndighet eller oppsikt. § 197 omfatter et langt stykke på vei de samme forhold som § 209. Strafferammen er fengsel inntil 1 år.

Utvalgets forslag viderefører innholdet i § 209, med en mindre redaksjonell endring, men beholder ikke gjeldende regel om villfarelse med hensyn til fornærmedes alder.

Departementet er enig med utvalget og foreslår som ny § 199 en videreføring av gjeldende § 209. Som utvalget mener departementet at gjeldende § 197 kan oppheves som overflødig.

Departementet går ikke inn for å videreføre straffbortfallsregelen på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling.

9.2 Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til departementets forslag.

10. PROSTITUSJON OG HALLIKVIRKSOMHET

10.1 Salg av seksuelle tjenester

10.1.1 Sammendrag

Den som selger egne seksuelle tjenester, kan ikke straffes. Island har kriminalisert den som driver prostitusjon som erverv, men i Sverige, Danmark og Finland er det ikke straffbart å prostituere seg.

Utvalget anser det kriminalpolitisk uaktuelt å kriminalisere prostitusjon som sådan.

Vadsø kommune og Finnmark Kristelig Folkeparti er de eneste av høringsinstansene som går inn for å kriminalisere salg av seksuelle tjenester.

Departementet er enig med utvalget i at salg av seksuelle tjenester ikke bør være straffbart.

10.1.2 Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til utvalgets og departementets synspunkt.

10.2 Kjøp av seksuelle tjenester

10.2.1 Sammendrag

Kjøp av seksuelle tjenester er ikke straffbart i Norge i dag. I Sverige trådte et straffebud som retter seg mot kjøp av seksuelle tjenester i kraft 1. januar 1999. Danmark og Finland har et forbud mot kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år.

Utvalget går ikke inn for å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester. Dette begrunnes bl.a. med at kri-

minalisering kan ha utilsiktede - og for så vidt også uønskede - sidevirkninger. Det må også antas at håndhevingsproblemene ville blitt store.

Flere instanser går inn for å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester. Enkelte går inn for å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester av personer under 18 år.

Departementet er enig med utvalget i at det ikke bør foreslås et generelt forbud mot kjøp av seksuelle tjenester nå. Det er etter departementets syn så usikkert hvor meget man kan oppnå ved en nykriminalisering at det er hensiktsmessig ikke å innføre et forbud nå, men departementet vil følge utviklingen i Sverige nøye i tiden som kommer.

Spørsmålet om å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år er etter departementets syn mer tvilsomt. De unge mellom 16 og 18 år har et særlig behov for vern mot seksuell utnytting. Vår tids internasjonale fokus på seksuell utnytting av barn og unge bl.a. gjennom FN's barnekonvensjon taler for å gi denne gruppen et enda sterkere vern enn i dag. Departementet mener at de beste grunner taler for å gi unge under 18 år det vern som en kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester fra så unge personer, innebærer. Straffebudet er tatt inn som § 203 i departementets lovutkast, og vil også gjelde handlinger foretatt av nordmenn i utlandet.

Strafferammen foreslås satt til bøter eller fengsel inntil to år som i Danmark. I Sverige og Finland er strafferammen fengsel inntil 6 måneder.

Hvis kunden er i villfarelse om den prostituertes alder, kan han likevel straffes hvis han har vært uaktksom, jf. utkastet til § 203 annet ledd. For øvrig er skyldkravet forsett.

10.2.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er tilfreds med at departementet foreslår kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år. Flertallet er enig med departementet i at denne gruppen har krav på et særlig vern mot seksuell utnytting. Flertallet mener kriminalisering er et tydelig signal på hvordan samfunnet ser på slike handlinger. Flertallet mener at de eventuelle uønskede og utilsiktede virkningene som taler mot en kriminalisering av sex-kjøp fra personer over 18 år, ikke er av så tungtveiende karakter i forhold til unge under 18 år at en kriminalisering i disse tilfellene bør unngås.

Flertallet er enig i at det ikke bør foreslås et generelt forbud mot kjøp av seksuelle tjenester nå. Flertallet viser til at Sverige kriminaliserte kjøp av seksuelle tjenester med virkning fra 1. januar 1999. Flertallet mener dette er et vanskelig spørsmål. En kriminalisering vil signalisere klart hvordan samfunnet ser på kjøp av seksuelle tjenester, og det kan være viktig. På den annen side kan kriminalisering ha utilsiktede virkninger, blant annet for de prostituerte selv.

Flertallet er enig i departementets syn om nøye å følge utviklingen i Sverige, og vurdere eventuell kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester om to år.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet kan ikke se noen rimelige argumenter til fordel for å forby frivillige handlinger mellom to voksne mennesker. Prostitusjon er imidlertid et spesielt yrke som sannsynligvis medfører risiko for negative psykiske skadevirkninger, spesielt dersom utøveren er svært ung. Disse medlemmer mener derfor at det er naturlig å sette en aldersgrense på 18 år, slik at det blir forbudt å kjøpe seksuelle tjenester av personer under myndighetsalderen.

10.3 Legaldefinisjon av prostitusjon

10.3.1 Sammendrag

Gjeldende straffelov inneholder ingen legaldefinisjon av ordet «prostitusjon». Utvalget forslår at uttrykket «ervervsmessig utukt» bør erstattes med begrepet «prostitusjon» og at dette uttrykket defineres i lovteksten slik: «Med prostitusjon menes i denne bestemmelse at en person har tilfeldig seksuell omgang med en annen mot vederlag».

Enkelte mener det er uheldig at definisjonen av prostitusjon snevres inn i forhold til gjeldende rett.

Departementet er enig med utvalget i at en definisjon av uttrykket prostitusjon bør tas inn i lovteksten, men slutter seg ikke til utvalgets forslag om at den seksuelle omgangen eller handlingen skal være «tilfeldig», idet det ikke er grunn til å avgrense definisjonen av prostitusjon mot disse tilfellene. Departementet vil heller ikke foreslå å begrense definisjonen til seksuell omgang. Departementets forslag til definisjon omfatter således både seksuell omgang og seksuelle handlinger.

Legaldefinisjonen plasseres i bestemmelsen om hallikvirksomhet, jf. § 202.

10.3.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets forslag til legaldefinisjon av prostitusjon.

10.4 Hallikvirksomhet

10.4.1 Sammendrag

Straffeloven § 206 rammer den som på nærmere bestemte måter medvirker til en annens prostitusjon. Etter første ledd er det straffbart å forlede noen til å drive utukt som erverv eller til å fortsette med slikt erverv. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 5 år.

Etter annet ledd bokstav a er det straffbart å fremme eller utnytte andres ervervsmessige utukt. Bokstav b rammer den som i vinnings hensikt fremmer eller utnytter andres utuktige omgang. Etter bokstav c er det uttrykkelig straffbart å leie ut lokaler til ervervsmessig utukt. Skyldkravet er forsett eller i siste tilfelle også

grov uaktsomhet. Strafferammen er også her bøter eller fengsel inntil 5 år.

Tredje ledd rammer den mann som helt eller delvis lar seg underholde av en kvinne som driver utukt som erverv. Strafferammen er fengsel inntil 2 år.

Utvalget foreslår ikke store endringer av hvilke handlingsalternativer som rammes. Gjeldende strafferammer foreslås videreført, men utvalget foreslår å oppheve regelen i nåværende annet ledd bokstav b. Det vises til at alternativet i dag har liten selvstendig betydning. Også gjeldende tredje ledd foreslås opphevet, fordi det etter utvalgets syn rekker altfor vidt.

Høringsinstansene har ikke hatt innvendinger til forslagene.

Departementet slutter seg i hovedsak til utvalgets forslag til ny straffebestemmelse om hallikvirksomhet, jf. § 202.

10.4.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets forslag til strafferegler mot hallikvirksomhet i § 202 første ledd. Når det gjelder § 202 annet ledd, vises det til merkningene under pkt. 10.5.

10.5 Formidling av prostitusjon ved offentlig kunngjøring

10.5.1 Sammendrag

I praksis forekommer annonsering for seksuelle tjenester mer eller mindre tildekket i enkelte aviser og blader. Det kan være noe tvil om straffeloven § 206 omfatter slik formidling av prostitusjonstjenester. Straffeloven § 378 rammer den som utvetydig oppfordrer til utukt, eller som ved offentlig bekjentgjørelse søker innledet utuktig forbindelse eller medvirker til det. § 378 er så å si ikke i bruk, så bestemmelsens anvendelsesområde er ikke nærmere avklart.

Til vern om det offentlige rom ønsker utvalget å føre forbudet i § 378 videre, og foreslår en ny bestemmelse som rammer den som i offentlig bekjentgjørelse utvetydig formidler andres prostitusjon. Strafferammen foreslås satt til bøter eller fengsel inntil 6 måneder. For øvrig foreslås § 378 opphevet. Til forskjell fra dagens forbud i § 378, rammer utvalgets utkast bare formidling av andres prostitusjon.

Kvinnefronten går inn for å kriminalisere all annonsering og reklame for prostitusjon.

Departementet slutter seg til utvalgets oppfatning, jf. § 202 annet ledd. Departementet går imidlertid lenger enn utvalget og foreslår også å videreføre forbudet mot den prostituertes annonsering for egne tjenester og kundens etterspørsel etter prostituerte, begge gjennom offentlig kunngjøring.

10.5.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets synspunkt om at straffetrusler mot prostitusjonens bakmenn,

sammen med hjelpetiltak rettet mot de prostituerte, er den beste måten å bekjempe uønsket prostitusjon på.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er enig med departementet i at verken halliker eller prostituerte skal ha mulighet til å annonsere for den prostituertes tjenester, og at heller ikke kunder skal ha mulighet til å annonsere etter slike tjenester.

Flertallet viser til at dersom bare annonser fra hallikene var straffbare, kunne annonseforbudet omgås ved at annonsene kunne gi inntrykk av å være på vegne av den prostituerte selv, eller annonsene kunne «kamoufleres» på annen måte. Det mener flertallet ville vært uheldig.

Flertallet mener det er viktig å holde det offentlige rom fritt for slike annonser. Flertallet vil også understreke betydningen av å la barna vokse opp i et miljø der de ikke blir konfrontert med prostitusjon og sexhandel.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet har ikke registrert at annonsering av seksuelle tjenester eller annonsering der seksuelle tjenester etterspørres, har vært noe alvorlig samfunnsproblem. Det tyder på at dagens lovverk fungerer tilfredsstillende. Disse medlemmer ser derfor ingen grunn til å innføre et nytt lovverk. Disse medlemmer mener tvert imot at det kan være grunnlag for å stille spørsmålsteget ved om dagens regelverk er i samsvar med de kravene om ytringsfrihet som bør stilles i et demokrati.

Disse medlemmer vil stemme imot § 202 annet ledd.

11. PORNOGRAFI OG UTSTILLINGSFORBUD

11.1 Sammendrag

Gjeldende rett (straffeloven § 211)

§ 211 annet ledd har en legaldefinisjon av utuktige og pornografiske skildringer. Dette er «kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdiggende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer med bruk av barn, dyr, vold, tvang og sadisme».

Skildringer av alminnelig seksuell aktivitet mellom voksne mennesker vil etter omstendighetene kunne rammes, jf. Rt. 1978 s. 1111. Høyesterett la bl.a. vekt på at filmene viste samleier i ulike variasjoner med til dels sterk fremhevelse av kjønnsorganer.

§ 211 første ledd bokstav a rammer den som holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling av utuktig eller pornografisk innhold.

Bokstav b rammer salg og andre befatningsmåter som har utbredelse som formål.

Etter bokstav c er det forbudt å overlate utuktige eller pornografiske skrifter, bilder, film, videogram o.l. til personer under 18 år.

Bokstav d rammer innførsel og besittelse av barnepornografisk billedmateriale. Bestemmelsen omfatter skildringer der noen under 16 år er vist på en utuktig eller pornografisk måte, eller slike skildringer der noen må regnes for å være eller fremstilles som å være under 16 år.

Bestemmelsen rammer ikke private forestillinger med utuktig innhold, eller det å produsere, kjøpe, besitte eller innføre pornografi til eget bruk.

Utvalgets forslag

Flertallet i Seksuallovbruddutvalget ønsker en liberalisering av gjeldende rett, og foreslår dette gjennomført ved å gi en legaldefinisjon av pornografi som bare omfatter grovere kjønnslige skildringer. Såkalt alminnelig seksuell aktivitet vil da ikke lenger være ulovlig pornografi. Ett medlem av utvalget ønsker et mer omfattende pornografibegrep ved at også skildringer som virker «kjønnskrenkende» skal omfattes.

For å sikre at enhver befatning med barnepornografisk billedmateriale rammes av forbudet, foreslår et enstemmig utvalg uttrykkelige forbud også mot produksjon og overlattelse av slikt materiale til andre.

Straffelovrådet foreslo i NOU 1985:19, Pornografi og straff, også en liberalisering av norsk pornografilovgivning, kombinert med et utstillingsforbud. Seksuallovbruddutvalgets flertall uttaler at gjeldende regler i første rekke er begrunnet i en sedelighetsvurdering, og mener en kriminalisering i stedet bør begrunnes i de skadevirkningene som pornografi kan antas å ha. Flertallet går inn for at pornografi skal defineres uttømmende som «kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold eller tvang og lignende grove kjønnslige skildringer».

Utvalget foreslår videre én felles definisjon av barnepornografi for alle handlingsalternativer, enten det er tale om innførsel, salg, besittelse eller annet. Utvalgets flertall vil ikke angi hvem som skal betraktes som barn med en bestemt aldersgrense, men antar at den seksuelle lavalder kan være et utgangspunkt for vurderingen. Ett medlem av utvalget mener det bør angis med en aldersgrense hvem som er å anse som barn.

Utvalget vil dessuten lovfeste at kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål ikke skal rammes av forbudet.

Flertallet i utvalget vil kombinere liberaliseringen av pornografidefinisjonen med et utstillingsforbud. Formålet er å redusere risikoen for at folk ufrivillig blir eksponert for krenkende kjønnslige skildringer.

Flertallet foreslår et straffebud rettet mot at man i ervervsvirksomhet, offentlig stiller ut nakenbilder e.l. «som er egnet til å vekke anstøt». Forslaget innehol-

der også et forbud mot å sende slikt materiale til noen med posten eller på annen måte uten forhåndsbestilling. Forbudet vil medføre at salg av magasiner o.l. med krenkende forsider må skje slik at bildene verken er synlige fra utsiden av forretningen eller når kunden kommer inn i lokalet. Er det tale om en ren «pornoforretning», må varene imidlertid kunne stilles ut inne i lokalet. Bare de overordnede og ansvarlige for virksomheten rammes. Flertallets forslag om utstillingsforbud går kortere enn Straffelovrådets forslag i NOU 1985:19, idet flertallet er skeptisk til bruk av sterkt skjønnspregede straffebestemmelser.

Høringsinstansenes syn

De fleste representantene for politi og påtalemyndighet som uttaler seg om dette støtter flertallets forslag. I tillegg til henvisninger til ytringsfrihet og skadefølgeprinsippet, vises det bl.a. til at etterforskning av den type pornografi det nå skal åpnes for har vært nedprioritert av ressursmessige grunner, og at en liberalisering vil gjøre at det blir bedre samsvar mellom lov og håndheving.

Mange representanter for typiske offergrupper går imot en liberalisering av pornobestemmelsen. De er skeptiske til å legge skadefølgeprinsippet til grunn, eller mener at dette prinsippet er for snevert formulert, eller uriktig anvendt av utvalget.

Andre utredninger

Ytringsfrihetskommisjonen foretar en vurdering av gjeldende pornografiforbud i forhold til kommisjonens forslag til ny Grunnlov § 100. Kommisjonen konkluderer med at en vedtakelse av det fremsatte forslaget til ny Grunnlov § 100 «vil gjøre det nødvendig å endre norsk pornografilovgivning etter de linjer som skisseres i Seksuallovbruddutvalgets innstilling».

Konvergensutvalget, jf. NOU 1999: 26, foreslår at det vurderes å oppheve kringkastingsloven § 4-5 som gir Statens medieforvaltning hjemmel til forby videre-sending av fjernsynskanaler som sender programmer med pornografi eller vold i strid med norsk lov. Utvalgets flertall anser bestemmelsen som problematisk, bl.a. fordi den kan føre til at kabelselskapene må utøve en viss sensur, og fordi bestemmelsen er teknologispesifikk.

Internasjonalt samarbeid mot barnepornografi

Seksuallovbruddutvalget uttaler at databaserte barnepornografiske fremstillinger reiser flere særlige spørsmål av teknologisk, håndhevings- og kontrollmessig karakter. Utvalget sier at disse spørsmålene bør utredes særskilt.

Departementet ser det som viktig at disse spørsmålene blir vurdert på internasjonalt plan, og gir i proposisjonen en kort redegjørelse for internasjonalt samarbeid om spørsmålet. Til dels er det tale om sam-

arbeid som ikke retter seg spesielt mot spredning av barnepornografi, men mot datakriminalitet mer generelt.

FNs barnekonvensjon og ILO-konvensjon nr. 182

Etter FNs barnekonvensjon artikkel 34 påtar partene seg å verne barnet mot alle former for seksuell utnyttning og seksuelt misbruk.

ILO-konvensjon nr. 182 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnarbeid ble vedtatt under ILOs arbeidskonferanse 17. juni 1999. Norge har satt igang arbeid med sikte på å ratifisere konvensjonen.

Departementets syn

Departementet ønsker ingen liberalisering av dagens forbud mot pornografi. Departementet er overbevist om at pornografiske skildringer har en uheldig påvirkning, både på samfunnet generelt og på den enkelte bruker av slikt materiale, særlig unge mennesker. En liberalisering av pornografibestemmelsen vil være et galt signal å gi i et samfunn der «det offentlige rom» allerede er betydelig preget av en kommersiell utnyttning av seksualitet.

Departementet foreslår å videreføre gjeldende definisjon av pornografi, som «kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdiggende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold og tvang». Barn bør - på samme måte som i Sverige og Danmark - ikke defineres ved hjelp av en aldersgrense. Utgangspunktet bør være at begrepet omfatter alle personer som ikke har fullført kjønnsmodningsprosessen.

Som utvalget foreslår departementet at det lovfestes at kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller liknende formål ikke skal anses som pornografi. Det legges til grunn at dette er i samsvar med gjeldende rett.

Departementet foreslår ingen liberalisering når det gjelder hvilke befatningsmåter med pornografi som skal være straffbare, jf. straffeloven § 211 første ledd bokstavene a til d. Det foreslås imidlertid en betydelig omredigering av bestemmelsen.

Etter departementets syn bør utgangspunktet være at all befatning med barnepornografisk materiale er straffbar, også de tilfeller der man mot vederlag leser eller ser på det barnepornografiske materialet på egen mikromaskin (PC) uten at materialet er «lastet ned», dvs. lagret på maskinens harddisk.

Departementet foreslår videre i § 204 å gjøre det straffbart å forlede noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av bilder med seksuelt innhold. Dessuten foreslås å gjøre det straffbart å produsere slike fremstillinger når noen under 18 år er avbildet.

Med det standpunkt departementet inntar til pornografiforbudet, finner departementet det uaktuelt og unødvendig å foreslå et utstillingsforbud. Det er departementets standpunkt at markedsføring av pornoblader også i fremtiden må skje på en måte som i rimelig grad tar hensyn til de mange som ikke ønsker å bli konfrontert med kjønnslige skildringer i dagligvarebutikker, bensinstasjoner og ordinære kiosker.

Både forsettlig og uaktsom overtredelse av § 211 skal fortsatt rammes.

Departementet forslår - som utvalget - at regelen i § 211 sjettede ledd ikke videreføres. Det bestemmes her at det i straffskjerpene retning skal legges vekt på om de kjønnslige skildringene omfatter bruk av barn, dyr, vold, tvang eller sadisme. Det er etter departementets oppfatning så opplagt at skildringens grovhet er av stor betydning for straffutmålingen at det er unødvendig å lovfeste dette.

11.2 Komiteens merknader

Komiteen vil understreke at pornografi nå formidles på stadig flere måter. Komiteen viser til at norske undersøkelser viser en kraftig økning i pornografi på internett. Komiteen støtter departementets syn om at det er viktig med internasjonalt samarbeid mot databasert barnepornografi og annen datakriminalitet.

Komiteen er enig med departementet i at all befattning med barnepornografisk materiale skal være straffbart.

Komiteen har merket seg Barneombudets synspunkt vedrørende pornografi på internett, og er enig med ombudet i at bransjen selv må pålegges et ansvar for hva de tilbyr, og valgmuligheter for tilknytning, såkalt «Green Entrance».

Komiteen har merket seg at departementet ikke går inn for et utstillingsforbud, fordi man opprettholder dagens regler om pornografiforbud. Departementet mener at markedsføring av pornoblader også i fremtiden må skje på en måte som i rimelig grad tar hensyn til de mange som ikke ønsker å bli konfrontert med kjønnslige skildringer i dagligvarebutikker, bensinstasjoner og ordinære kiosker.

Komiteen har merket seg at Barneombudet får mange henvendelser fra foreldre og ungdom som reagerer sterkt på at barn utsettes for pornografi. Komiteen støtter Barneombudets ønske om klare retningslinjer, både når det gjelder bladindustrien som retter seg til barne- og ungdomsgruppen, og for hotellbransjen. Komiteen har merket seg Barneombudets forslag om at hotellgjester som ønsker å se pornografiske filmer, selv må ta aktive skritt for å skaffe seg dette. Det kan for eksempel skje ved at hotellet leier ut filmer i resepsjonen. Komiteen mener det er viktig at barn ikke utsettes for «gratispornografi» på hotellets TV-kanaler.

Komiteen viser til at det i dag er helt vanlig at mykpornoblader stilles ut slik at alle kundene må se dem. På noen salgssteder er det satt opp «sladdekanter», dvs. at deler av bladet blir skjult av en mørk plastkant.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Kristelig Folkeparti, viser til at hva som til enhver tid faller inn under definisjonen av støtende kjønnslige skildringer har vært og må være gjenstand for en vurdering opp mot samfunnsutviklingen. Flertallet støtter den oppmyking som bl.a. har skjedd hos filmsensuren med filmer som skildrer erotiske scener i en helhetlig filmkunstnerisk sammenheng.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er enig med departementet i at pornografiske skildringer kan ha en uheldig påvirkning, både på samfunnet generelt og på den enkelte bruker av slikt materiale. Dette flertallet er tilfreds med at departementet ikke har foreslått noen liberalisering av pornografilovgivningen.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at det offentlige rom allerede er betydelig preget av en kommersiell utnyttning av seksualitet. Barn og unge utsettes for et betydelig press i retning av å oppfatte også seksualitet og kjønnsliv som en vare som kan tilbys og etterspørres. Dette flertall viser til at pornografi som omfattes av totalforbudet ikke vil være lov å stille ut, idet salg og annen utbredelse av slikt materiale rammes av pornografibestemmelsen. Dette flertall viser til at det over år har vært arbeidet for å få salgssteder til å stille ut og selge pornoblader på en diskret måte, uten at dette har gitt tilfredsstillende resultat. Dette flertall mener derfor at det i tillegg bør gis et forbud mot utstilling av nakenbilder og kjønnslige skildringer som ikke rammes av pornografibestemmelsen. Forbudet må rette seg mot materiale som er egnet til å vekke anstøt. Bilder som stilles ut med en kunstnerisk, vitenskaplig eller lignende målsetting, skal ikke rammes av forbudet. Forbudet bør begrenses til å gjelde utstilling i ervervsvirksomhet, og innebære at produkter som rammes av utstillingsforbudet må plasseres slik at de ikke umiddelbart kan ses av publikum. Forbudet skal gjelde på offentlig sted, bl.a. dagligvareforretninger, kiosker og bensinstasjoner.

For å oppnå formålet med et straffesanksjonert utstillingsforbud, er det etter disse medlemmers syn tilstrekkelig at de overordnede og ansvarlige for virksomheten rammes. Et sentralt hensyn med et utstillingsforbud må være at forbudets innhold og rekkevidde skal være forutberegnelig og at bestemmelsen skal la seg håndheve effektivt. Dette flertall

mener at et utstillingsforbud kan håndheves effektivt ved å bøtelegge ervervsvirksomhet som ikke etterlever bestemmelsen, der bøtene er av en slik størrelse at det blir en merkbar utgift.

Dette flertallet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om forbud mot i ervervsøyemed offentlig å stille ut nakenbilder eller kjønnslige skildringer, som er egnet til å vekke anstøt.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at de fleste høringsinstansene fra politiet og påtalemyndigheten, samt Ytringsfrihetskommisjonen og flertallet i Seksuallovbruddutvalget, ønsker en mer liberal definisjon av hva som skal betraktes som ulovlig pornografi. Ulovlig pornografi er i dag definert som «kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdiggende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer med bruk av barn, dyr, tvang eller sadisme». Det er Høyesteretts fortolkning av denne definisjonen som gjør det forbudt å vise erigerte peniser i bevegelse på TV, film og video, og som medfører at betalings-TV-kanalene må sladde filmer som vises i Norge, mens de samme filmene kan vises usensurert i de fleste andre land i Europa.

Disse medlemmer har registrert at Seksuallovbruddutvalget ønsker å liberalisere lovverket slik at alminnelig seksuell aktivitet ikke lenger blir definert som ulovlig pornografi, og ønsker å endre definisjonen av ulovlig pornografi til «kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold eller tvang og lignende kjønnslige skildringer». Disse medlemmer har videre registrert at de fleste representantene for politi og påtalemyndighet viser til at etterforskning av den type pornografi som utvalget åpner for har vært nedprioritert av ressursmessige grunner, og at en liberalisering vil gjøre at det blir bedre samsvar mellom lov og håndheving.

Disse medlemmer finner det oppsiktsvekkende at departementet ikke ønsker å endre definisjonen av ulovlig pornografi til tross for de klare anbefalingene både fra politi, påtalemyndighet, Ytringsfrihetskommisjonen og Seksuallovbruddutvalget. Disse medlemmer mener det er grunn til å legge spesiell vekt på anbefalingene fra politiet og påtalemyndigheten, og mener dessuten at det er vanskelig å finne gode argumenter for at voksne mennesker ikke selv skal få velge hva de ønsker å se på film eller på TV. Disse medlemmer er bekymret for den tendensen som finnes blant norske politikere til å ville forby alt de selv ikke liker, uten å ta hensyn til det mindretallet som har et annet syn.

Disse medlemmer foreslår derfor at definisjonen av pornografi endres i samsvar med forslaget fra flertallet i Seksuallovbruddutvalget. Samtidig er disse medlemmer enig i at det er uønsket at min-

dreårige får tilgang til de filmene som etter dette forslaget vil bli tillatt. Disse medlemmer vil derfor be Regjeringen utforme regelverket for kringkastingsvirksomhet - enten gjennom lovgivning, forskrifter eller konsesjonsvilkår - på en slik måte at kun filmer som ligger innenfor rammen av det nåværende regelverket for ulovlig pornografi kan vises på de kringkastingskanalene som ikke er betalingskanaler.

Disse medlemmer har merket seg Barneombudets frykt for at barn skal kunne se pornografiske filmer på hotellrom. Disse medlemmer vil peke på at dette problemet i dag er løst på de aller fleste hoteller i Europa ved at slike filmer bare vises gjennom et betalings-TV-system. Disse medlemmer er ikke enig med Seksuallovbruddutvalgets flertall som ønsker å innføre et forbud mot utstilling av nakenbilder «som er egnet til å vekke anstøt». Et slikt forbud vil trolig føre til en rekke vanskelige fortolkninger, og føre til mye unødvendig debatt. Det er grunn til å minne om at det finnes ekstreme kvinnegrupperinger som mener at nakenbilder i ukebladene for menn er egnet til å vekke anstøt. Det er etter disse medlemmers vurdering ingen grunn til å tro at selgere av pornografiske blader, magasiner og filmer av den typen som vil bli tillatt etter forslaget fra Seksuallovbruddutvalget vil stille ut sine produkter i vinduer eller på andre steder hvor de lett kan sees av mindreårige, selv om dette ikke ettertrykkelig blir forbudt i lovs form. Dersom det likevel viser seg å bli et problem, vil det være mulig å innføre et utstillingsforbud på et senere tidspunkt. Disse medlemmer forutsetter at forhandlingene utviser selvjustis og tar tilstrekkelige etiske hensyn.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«§ 204 annet ledd første punktum skal lyde:

Med pornografi menes i denne paragrafen kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold eller tvang og lignende grove kjønnslige skildringer.»

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti mener at pornografien fremmer et menneskesyn som innebærer at seksualitet og kjønnsliv er en vare som kan tilbys og etterspørres, løsrevet fra etisk og sosialt ansvar. Disse medlemmer understreker at pornografi er særlig uheldig i forhold til barn og unge som ikke har en ferdig utviklet seksuell identitet og forståelse.

Disse medlemmer viser til at man kan regulere internett på forskjellig vis, f.eks. ved rating, filtrering og selvregulering. Ved rating blir en web-side utstyrt med opplysninger om innholdet i forhold til gitte kategorier, som for eksempel sex, nakenhet eller vold. Ratingen er ikke synlig på selve web-siden, og må leses av et filtreringsprogram. Filtreringsprogram sen-

surerer bort nettstedet basert på rating, forekomst av visse ord eller på andre måter. Nettselskap kan få høye bøter eller fengselsstraff hvis det formidles for eksempel pornografi eller rasisme.

Disse medlemmer understreker bransjens ansvar, og forutsetter at det arbeides aktivt med disse problemstillingene i bransjen.

Disse medlemmer viser til komiteens støtte til Barneombudets ønske om klare retningslinjer både når det gjelder bladindustrien som retter seg mot barn og ungdom, og for hotellbransjen. Disse medlemmer ber departementet ta initiativ til at det blir utarbeidet slike retningslinjer.

Komiteens medlemmer fra Høyre henstiller til de steder som selger pornoblader og lignende å sørge for at bladene blir plassert for seg selv og på en lite synlig måte, slik at kundene, særlig barn, slipper å bli påtvunget uønsket pornografi. Dersom erfaringer innen rimelig tid viser at salgsstedene ikke følger opp denne henstilling, kan ytterligere tiltak vurderes.

12. MEDVIRKNING

12.1 Sammendrag

Straffeloven har ingen generell bestemmelse om når medvirkning er straffbar. Om medvirkning er straffbart, beror på det enkelte straffebud. I de fleste straffebudene i kapittel 19 er medvirkning uttrykkelig nevnt.

Utvalget går inn for å erstatte medvirkningstilleggene i de enkelte bestemmelsene i kapittel 19 med en generell bestemmelse om medvirkning, men det er også i enkelte av straffebudene nødvendig å ramme særlige former for medvirkning, som ellers ville falle utenfor ordlyden i den generelle medvirkningsbestemmelsen.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag, jf. lovutkastet § 205.

12.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter forslaget.

13. SEKSUELT MISBRUK AV DYR

13.1 Sammendrag

Det finnes i dag ingen straffebestemmelser som retter seg spesielt mot seksuelt misbruk av dyr. Man hadde tidligere et forbud mot seksuell omgang med dyr, men bestemmelsen ble opphevet i 1972 ut fra et ønske om å begrense bruken av straff og straffetrusler til forhold der slike virkemidler er nødvendige for å motvirke faktiske skadevirkninger. Dessuten ble det vist til at andre straffebestemmelser kunne komme til

anvendelse, f.eks. bestemmelsene om dyreplageri eller skadeverk.

Dyrebeskyttelsen i Norge har tatt opp spørsmålet, og mener at gjeldende rett ikke gir dyr god nok beskyttelse mot seksuelt misbruk.

Departementet mener at et særskilt forbud mot seksuelt misbruk av dyr ikke hører hjemme i straffeloven, men mest hensiktsmessig reguleres sammen med annen dyremishandling etter dyrevernsloven.

13.2 Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til departementets oppfatning.

14. ANDRE BESTEMMELSER

14.1 Sammendrag

Straffeloven § 214

Bestemmelsen fastsetter at straff for handlinger som rammes av straffeloven §§ 193, 194, 196 og 197 faller bort dersom de som handlingen har funnet sted mellom, inngår ekteskap.

Utvalget foreslår å oppheve straffeloven § 214 som foreldet.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag.

Straffeloven § 376

Straffeloven § 376 rammer den som på offentlig sted krenker anstendigheten ved å opptre usømmelig.

Etter utvalgets vurdering er straffeloven § 376 lite aktuell ved siden av straffeloven § 212. Utvalget går derfor inn for å oppheve straffeloven § 376 og inkorporere hovedinnholdet i reglene som forbyr seksuell atferd på offentlig sted.

Departementet er enig i at straffeloven § 376 bør oppheves.

Straffeloven § 377

Straffeloven § 377 rammer utstilling eller forevisning av gjenstander som på offentlig sted støter den alminnelige moraloppfatning. Opprinnelig var tanken at bestemmelsen bl.a. skulle ramme offentlig utstilling av prevensjonsmidler.

Utvalget går inn for å oppheve straffeloven § 377 som foreldet.

Departementet er enig i dette.

Straffeloven § 378

Bestemmelsen setter straff for den som ved ord, tegn eller atferd oppfordrer eller innbyr til seksuell omgang eller handling, dersom dette finner sted på offentlig sted eller på annen måte er egnet til å støte den alminnelige moraloppfatning. Likeledes straffes den som ved offentlig bekjentgjøring søker innledet seksuell omgang eller handling.

Utvalget går inn for at bestemmelsen oppheves. Høringsinstansene har ulike syn på dette.

Departementet går inn for å videreføre de sidene av bestemmelsen som gjelder forbud mot i offentlig kunnngjøring å tilby, formidle eller etterspørre prostitusjon, jf. lovutkastet § 202.

Straffeloven § 380

Bestemmelsen har som formål å ramme personer som utsetter noen som står i et underordningsforhold til dem eller hører til vedkommendes hushold, for forhold som kan skade disse personenes sedelighet eller rettskaffenhet, eller unnlater å beskytte dem mot slike forhold.

Utvalget foreslår at bestemmelsen oppheves som foreldet.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag.

Straffeloven § 381

§ 381 nr. 1 og 2 forbyr bruk av barn under henholdsvis 16 og 18 år som oppvartere på et sted der det skjenkes alkohol. Nr. 3 rammer bruk av barn under 16 år i offentlige forestillinger uten myndighetenes tillatelse. Nr. 4 setter et forbud mot å få barn under 16 år til å foreta unaturlige eller farlige legemsøvelser i forbindelse med forberedelse til eller gjennomføring av en offentlig forestilling.

Utvalget går inn for å oppheve straffeloven § 381 som foreldet.

Departementet slutter seg til dette.

14.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til sine respektive merknader under pkt. 10.5 og slutter seg for øvrig til departementets synspunkter.

15. ADMINISTRATIVE OG ØKONOMISKE KONSEKVENSER

Departementet antar i likhet med utvalget at forslagene til lovendringer vil la seg håndtere innenfor de ordinære budsjettammer. Enkelte forslag kan medføre en merbelastning på ulike ledd i straffesakskjeden. På den annen side medfører forslaget en forenkling og opprydding i regelverket.

16. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Arbeiderpartiet:

Forslag 1

I straffeloven 22. mai 1902 nr. 10 skal følgende paragrafer lyde:

§ 192 annet ledd, innledningen:

Straffen er fengsel i minst 1 år dersom

§ 195 første ledd annet punktum:

Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 1 år.

Forslag fra Fremskrittspartiet og Høyre:

Forslag 2

Stortinget ber Regjeringen utarbeide og iverksette et tilbud til domfelte seksualforbrytere under soning/sikring om frivillig kjemisk kastrering, og gi retningslinjer for hvordan slik behandling kan skje.

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 3

I straffeloven 22. mai 1902 nr. 10 gjøres følgende endringer:

§ 192 første ledd skal lyde:

Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
 - b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
 - c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,
- straffes for voldtekt med fengsel i inntil 12 år, men i minst 1 år. Ved vurdering av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

§ 192 annet ledd, innledningen, skal lyde:

Straffen er fengsel inntil 18 år, men minst 3 år, dersom

§ 195 første ledd skal lyde:

Den som har seksuell omgang med barn under 14 år, straffes med fengsel inntil 21 år. Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 5 år.

§ 195 annet ledd, innledningen, skal lyde:

Ved straffeutmålingen legges det i skjerpene retning vekt på om

§ 204 annet ledd første punktum skal lyde:

Med pornografi menes i denne paragrafen kjønnslike skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold eller tvang og lignende grove kjønnslike skildringer.

§ 206 skal lyde:

Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn, innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning.

Forslag 4

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at overgrep mot barn skal medføre tap av stilling som innebærer kontakt med barn.

Forslag 5

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag som medfører at det for personer som er dømt for alvorlige seksuelle overgrep mot mindreårige kan stilles krav om medisinsk behandling (kastriering) før de slipper ut fra fengsel etter endt soning/forvaring.

Forslag 6

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om nødvendige lovendringer eller gjennomføre forskriftsendringer slik at personer som er dømt for alvorlige seksuelle overgrep mot mindreårige mister adgangen til permisjoner fra fengsel dersom de ikke er underlagt medisinsk behandling.

17. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til proposisjonen og rår Odelstinget til å gjøre slike

vedtak:

A.

vedtak til lov

om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd)

I

I straffeloven 22. mai 1902 nr. 10 gjøres følgende endringer:

§ 12 første ledd nr. 3 bokstav a skal lyde:

- a) hører blant de som omhandles i denne lov kapittel 8, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 26 eller 33, eller §§ 135, 141, 142, 144, 169, 192 til 195, 197 til 199, 202, 203, 204 første ledd bokstav d, 222 til 225, 227 til 235, 238, 239, 242 til 245, 291, 292, 294 nr 2, 317, 326 til 328, 330 siste ledd, 338, 367 til 370, eller 423, og i hvert fall når den

§ 39 nr. 2 skal lyde:

2. Er det på grunn av sådan tilstand fare for handlinger av den art som er omhandlet i §§ 148, 149, 152

annet ledd, 153 første, annet og tredje ledd, 154, 155, 159, 160, 161, 192, 193, 195, 196, 199-202, 217, 224, 225, 227, 230, 231, 233, 245 første ledd, 258, 266, 267, 268 eller 292, skal retten beslutte anvendelse av sådanne sikringsmidler som foran nevnt.

§ 39a nr. 1 første ledd skal lyde:

1. Har tiltalte gjort sig skyldig i flere forsøkte eller fullbyrdede forbrytelser straffbare etter §§ 148, 149, 152 annet ledd, 153 første, annet eller tredje ledd, 154, 159, 160, 161, 174, 178, jfr. 174, 192, 193, 195-197, 199-202, 217, 224, 225, 227, 230, 231, 233, 245 første ledd, 258, 266, 267, 268 eller 292, og retten finner grunn til å anta at han på ny vil begå noen forbrytelse av de her nevnte slags, skal den beslutte at han, etter at straffen helt eller delvis er avsonet, skal holdes i forvaring så lenge det finnes påkrevet.

§ 68 første ledd annet punktum skal lyde:

Ved overtredelse av §§ 195 eller 196 skal fristen likevel regnes fra den dag fornærmede fyller 18 år.

§ 139 første ledd skal lyde:

Med bøter eller med hefte eller fengsel inntil 1 år straffes den som unnlater gjennom betimelig anmeldelse for vedkommende myndighet eller på annen måte å søke avverget et etter militær lov straffbart mytteri, krigsforræderi, spioneri eller forbund om rømming eller en forbrytelse mot loven om forsvarshemmeligheter §§ 1, 2, 3 eller 4 eller en forbrytelse som nevnt i denne lovs §§ 83, 84, 86, 87 nr. 2, 90, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 99a, 100, 104a, 148, 149, 150, 151a, 152, 153, 154, 159, 169, 192, 195, 197, 199, 217, 223 annet ledd, 225, 231, 233, 234, 243, 267, 268 eller 269 eller sammens følger, skjønt han til en tid da forbrytelsen eller dens følger ennå kunne forebygges, har fått pålitelig kunnskap om at den er i gjære eller er forøvd. Ved forbrytelse mot §§ 197 og 199 gjelderplikten likevel bare når fornærmede er under 16 år.

Kapittel 19 skal lyde:

19. kapittel. Seksualforbrytelser

§ 191. (Opphevet ved lov 15. februar 1963 nr. 2.)

§ 192. Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
 b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
 c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie, eller
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

§ 193. Den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, straffes med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming.

§ 194. Den som har seksuell omgang med noen som er innsatt eller plassert i anstalt eller institusjon under kriminalomsorgen eller politiet eller i institusjon under barnevernet, og som der står under vedkommendes myndighet eller oppsikt, straffes med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som han selv står i et slikt forhold til.

§ 195. Den som har seksuell omgang med barn under 14 år, straffes med fengsel inntil 10 år. Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 2 år.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
- b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) handlingen er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep,
- d) den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 192, eller
- e) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt

overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

§ 196. Den som har seksuell omgang med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 5 år.

Fengsel inntil 15 år kan idømmes dersom

- a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
- b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 192 eller § 195, eller
- d) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

§ 197. Den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje, straffes med fengsel inntil 5 år. Som slektning i nedstigende linje regnes biologiske og adopterte etterkommere.

§ 198. Den som har samleie med bror eller søster, straffes med fengsel inntil 1 år.

Straff kommer ikke til anvendelse på personer under 18 år.

§ 199. Den som har seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen annen person under 18 år som står under hans omsorg, myndighet eller oppsikt, straffes med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som han selv står i et slikt forhold til.

§ 200. Den som foretar seksuell handling med noen som ikke har samtykket til det, straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år.

Den som foretar seksuell handling med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 3 år. Den som forleder barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd som nevnt i § 201, straffes med fengsel inntil 3 år.

I tilfelle som nevnt i annet ledd, kan fengsel inntil 6 år idømmes dersom den skyldige tidligere har vært

straffet etter denne bestemmelsen eller etter §§ 192, 195, 196 eller 199 eller handlingen er begått under særdeles skjerpene omstendigheter. Ved avgjørelsen av om særdeles skjerpene omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, stilling, avhengighetsforhold eller nært tillitsforhold og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

§ 196 tredje og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

§ 201. Den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd

- a) på offentlig sted,
- b) i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det, eller
- c) i nærvær av eller overfor barn under 16 år, straffes med bøter eller med fengsel inntil 1 år.

§ 202. Den som

- a) forleder noen til å drive med prostitusjon eller til å fortsette med det,
- b) fremmer eller utnytter andres prostitusjon, eller
- c) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,

straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

§ 203. Den som mot vederlag har seksuell omgang eller handling med en person under 18 år, straffes med bøter eller med fengsel inntil 2 år.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre aktsom god tro foreligger.

§ 204. Den som

- a) utgir, selger eller på annen måte søker å utbre pornografi,
- b) innfører pornografi med sikte på utbredelse,
- c) overlater pornografi til personer under 18 år,
- d) produserer, innfører, besitter, overlater til en annen eller mot vederlag gjør seg kjent med barnepornografi,
- e) holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling med pornografisk innhold, eller
- f) forleder noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av rørlige og urørlige bilder med seksuelt innhold, eller produserer slike fremstillinger hvor noen under 18 år er avbildet,

straffes med bøter eller med fengsel inntil 2 år.

Med pornografi menes i denne paragrafen kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdiggende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold og tvang. Med barnepornografi menes kjønnslige skildringer i rørlige og urørlige bilder hvor det gjøres bruk av barn, noen som må regnes som barn eller noen som er fremstilt som barn. Som pornografi regnes ikke kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål.

Den som uaktsomt foretar handling som nevnt i første ledd a til f, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder. På samme måte straffes den inneha-ver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i denne paragrafen.

Paragrafen gjelder ikke for film eller videogram som Statens filmtilsyn ved forhåndskontroll har godkjent til ervervsmessig fremvisning eller omsetning.

§ 205. Straffebud i dette kapittel rammer også den som medvirker til handlingen.

§ 206. Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Ved handlinger som nevnt i § 195 likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper.

§ 207. Når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter §§ 195, 196, 200 annet ledd eller 201 bokstav c, skal retten vurdere om rettighetstap etter § 29 skal idømmes.

§ 208 Den som beskylder noen for å ha overtrådt §§ 192-197, 200 tredje ledd eller 205, kan ikke gjøres rettslig ansvarlig for beskyldningen etter bestemmelsene i straffeloven kapittel 23 eller skadeserstatningsloven § 3-6 dersom beskyldningene er fremsatt

- a) i en anmeldelse, eller
- b) av den som hevder å være fornærmet eller en av hennes eller hans nærmeste i en fortrolig samtale med en person som det er naturlig å betro seg til, for å bearbeide konsekvensene av handlingen.

Anmelderen eller den som hevder å være fornærmet, kan likevel gjøres rettslig ansvarlig dersom det var grovt uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Den nærmeste kan gjøres rettslig ansvarlig dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne.

§§ 209 - 214 oppheves.

§ 263 skal lyde:

Har den som dømmes for underslag eller tyveri tidligere vært straffet med fengsel etter dette kapittel eller kapitlene 17, 18, 25, 26, 27 eller etter §§ 88 første ledd, 143 annet ledd, 147, 202, 217, 317 eller 391a, kan straffen forhøyes med inntil det halve.

§ 279 skal lyde:

Har den som dømmes etter foranstående paragrafer, tidligere vært straffet med fengsel etter dette kapittel eller kapitlene 17, 18, 24, 25 eller 27 eller etter §§ 88 første ledd, 143 annet ledd, 147, 202, 217 eller 317, kan straffen forhøyes med inntil det halve.

§§ 376 - 378 oppheves.

§§ 380 - 381 oppheves.

§ 391a tredje ledd skal lyde:

Er den skyldige tidligere straffet med fengsel for naskeri eller for noen i kapitlene 17, 18, 24, 25, 26, 27 eller i §§ 88 første ledd, 143 annet ledd, 147, 202, 217 eller 317 omhandlet forbrytelse, kan straffen forhøyes med inntil det halve.

II

I lov 31. mai 1900 nr. 5 om Løsgjængerer, Betleri og Drukkenskap gjøres denne endring:

§ 4 første ledd skal lyde:

Den, som hengir sig til ørkesløshet eller driver omkring under saadanne forhold, at der er grund til at anta, at han helt eller delvis skaffer sig midlerne til sin livsførsel ved straffbare handlinger eller ved andres *prostitusjon*, straffes for løsgjængerer med fængsel indtil 3 maaneder.

III

I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning gjøres følgende endringer:

§ 3-3 skal lyde:

Bestemmelsene i §§ 3-1 og 3-2 gjelder tilsvarende ved erstatning for krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 147, 168, 169, 192-199, 200 tredje ledd, 217-221, kap. 21, § 228, kap. 25 eller § 390a. § 3-2a anvendes ikke.

§ 3-5 første ledd annet punktum skal lyde:

Ved krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 195, 196 og 200 tredje ledd, skal det ved utmålingen av oppreisning særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold,

og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

IV

I lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. gjøres denne endring:

§ 4 annet ledd første punktum skal lyde:

Faren og farsslekta tar ikkje arv etter barnet dersom det er avla med ei handling som er brotsverk mot noka føresegn i straffelovas §§ 192-196 og § 199 og som faren er dømd til fengselsstraff for utan vilkår.

V

I lov 13. juni 1975 nr. 50 om svangerskapsavbrudd gjøres denne endring:

§ 2 tredje ledd bokstav d skal lyde:

d) hun ble gravid under forhold som nevnt i straffelovens §§ 197-199, eller svangerskapet er et resultat av omstendigheter som omtalt i straffelovens §§ 192-196 og § 199; eller

VI

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) gjøres følgende endringer:

§ 17 annet ledd skal lyde:

Er det reist ærekrenkelsessak mot den som har formidlet videre et utsagn fremsatt av en annen, kan retten utsette saken mot formidleren inntil det er tatt avgjørelse i rettssak mot kilden. *Er det reist ærekrenkelsessak om beskyldninger om å ha begått en anmeldt seksualforbrytelse, kan retten utsette saken inntil det er tatt endelig påtalemessig eller rettslig avgjørelse i den anmeldte saken.* Retten kan også ellers utsette en straffesak inntil et omtvistet forhold er nærmere klarlagt i en annen straffesak.

§ 65 nr. 3 skal lyde:

3) forbrytelser ved trykt skrift eller i kringkastingsending, unntatt forbrytelse mot straffeloven § 204.

§ 107a første ledd første punktum skal lyde:

I saker om overtredelse av straffeloven §§ 192-197, § 199 og § 200 tredje ledd har fornærmede rett til hjelp fra advokat dersom fornærmede ønsker det.

VII

I lov 15. mai 1987 nr. 21 om film og videogram gjøres følgende endringer:

§ 2 annet ledd annet punktum skal lyde:

Løyvet kan nektast eller trekkjast attende dersom løyvehavaren bryt reglar i denne lova eller i forskrifter til denne lova, straffelova § 204 eller § 382 eller bryt vilkår som er sette ved tildeling av løyvet.

§ 7 annet ledd tredje og fjerde punktum skal lyde:

Eit videogram som Statens filmtilsyn meiner er i strid med reglane i straffelova § 204 eller § 382 kan ikkje registrerast. Det same gjeld videogram som er funne rettsstridig ved dom, vedteke førelegg eller som etter avgjerd av påtalemakta eller forhørsretten skal inndragast eller sperrast fordi det er eller kan vere i strid med reglane i straffelova § 204 eller § 382.

§ 14 første ledd første punktum skal lyde:

Ansvarleg leiar for eit distributørfirma kan straffast med bot eller fengsel opptil tre månader om han i næring omset videogram som han kunne straffast for etter § 204 eller § 382 i straffelova om han hadde kjent til innhaldet.

§ 15 første ledd skal lyde:

Den som driv omsetning av film eller videogram som er sperra eller inndrege som stridande mot § 204 eller § 382 i straffelova for mindre enn 15 år sidan, kan straffast med bot eller fengsel opptil tre månader.

§ 16 første ledd skal lyde:

Ein film eller eit videogram som heilt eller delvis er i strid med § 204 eller § 382 i straffelova, kan ved dom inndragast utan omsyn til om nokon kan straffast.

VIII

I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester gjøres følgende endring:

§ 6-10 femte ledd skal lyde:

Politiattesten skal vise om vedkommende er siktet, tiltalt, ilagt forelegg eller er dømt for brudd på straffeloven §§ 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200 *annet ledd*, 201 bokstav c og 204 første ledd bokstav d.

IX

Loven trer i kraft straks.

B

Stortinget ber Regjeringen legge fram resultatet av utredningen om behovet for behandling av personer som er dømt for grovere seksuallovbrudd, og herunder foreta en evaluering av forsøk med frivillig hormonbehandling for seksualforbrytere som er dømt for de mest alvorlige formene for seksuelle overgrep.

C

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at overgrep mot barn som hovedregel skal føre til tap av stilling som innebærer kontakt med barn.

D

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om forbud mot i ervervsøyemed offentlig å stille ut nakenbilder eller kjønnslige skildringer, som er egnet til å vekke anstøt.

Oslo, i justiskomiteen, den 8. juni 2000

Kristin Krohn Devold

leder

Finn Kristian Marthinsen

ordfører

Jan Simonsen

sekretær

Vedlegg 1

Brev fra Justisdepartementet v/statsråden til Stortingets presidentskap, datert 18. mai 2000

Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)

Jeg viser til Justiskomiteens brev 5. mai 2000.

1. Presisering av uttrykket «seksuell omgang»

1.1 Bakgrunn

Riksadvokaten har i brev 18. april 2000 til Justiskomiteen foreslått en tilføyelse i departementets forslag til ny § 206 i straffeloven. Komiteen ber om departementets uttalelse til forslaget, evt. om det er andre lovendringer som kan ivareta intensjonen i forslaget.

Bakgrunnen for brevet fra Riksadvokaten er den forståelse av begrepet «utuktig omgang» Høyesterett ga uttrykk for i en kjennelse avsagt 16. november 1999, gjengitt i Retstidende 1999 s. 1718. Saken er omtalt slik i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s. 19:

«Spørsmålet var her om det å tvinge fornærmede til selv å føre gjenstander inn i vagina, omfattes av straffeloven § 192 om voldtekt. Etter flertallets syn følger det av selve begrepet utuktig omgang at minst to personer må være direkte involvert ved fysisk kontakt. Håndteres gjenstanden alene av fornærmede, finner det altså ikke sted noen utuktig omgang, selv om dette skjer som følge av tvang fra en eller flere personer. Mindretallet mener derimot at man av kravet om at den utuktige omgangen skal være foretatt med noen, ikke kan utlede at den tvungne i gjerningsøyeblikket må ha stått i fysisk berøring med den som utøver tvangen.»

I utkastet til nytt kapittel 19 i proposisjonen er dagens uttrykk «utuktig omgang» erstattet av uttrykket «seksuell omgang». Noen endring av begrepets innhold er ikke tilsiktet. Etter Høyesteretts kjennelse er det derfor nødvendig at lovutkastet endres dersom de handlinger som saken gjaldt, skal rammes som et seksuallovbrudd.

1.2 Tvangsbestemmelsen

Det er ikke tvilsomt at straffelovens alminnelige tvangsbestemmelse kan ramme de aktuelle handlingene. Straffeloven § 222 lyder slik:

«Med bøter eller med fengsel inntil 3 år straffes den, som ved rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil. Under særdeles skjerpene omstendigheter, jf § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes.

Med bøter eller med fengsel inntil 1 år straffes den, som ved å true med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling eller med fremsettelse av en ærekrenkende beskyldning rettsstridig tvinger nogen til å

gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil.

Er forbrydelsen øvet mot nogen av den skyldiges nærmeste, finner offentlig påtale ikke sted uten fornærmedes begjæring, medmindre det kreves av almenne hensyn.»

Om handlingen som fornærmede tvinges til er av seksuell karakter, er uten betydning for straffbarheten. Et seksuelt aspekt ved handlingen kan lett gjøre den ytterligere nedverdiggende og alvorlig. Dette kan det legges vekt på ved straffutmålingen innenfor de alminnelige strafferammene i straffeloven § 222. Normalstrafferammen i § 222 er fengsel inntil 3 år. I saker hvor fornærmede tvinges til seksuelle handlinger av en slik karakter som Høyesteretts avgjørelse omhandlet, kan det tenkes at den skjerpede strafferammen på fengsel inntil 6 år kan komme til anvendelse.

Likevel er det min oppfatning at straffbare handlinger som denne bør kunne pådømmes som et seksuallovbrudd. Formålet med forslaget til reform av straffelovens kapittel 19 er å styrke kvinners og barns vern mot seksuelle overgrep. Det kan da sies at det ikke gir tilstrekkelig uttrykk for handlingenes straffverdighet å henvisse slike overgrep som dommen omhandler, til pådømmelse etter straffeloven § 222.

Et videre spørsmål om det å tvinge noen *andre* til å ha seksuell omgang med *hverandre*, bør være straffbart som seksuallovbrudd. Heller ikke her trenger det å være fysisk kontakt mellom gjerningsmannen og de fornærmede. Men også et slikt forhold er svært alvorlig og meget straffverdig.

Slik forslaget til nytt kapittel 19 lyder i proposisjonen, kan det å tvinge andre til å ha seksuell omgang med hverandre bare straffes etter den alminnelige tvangsbestemmelsen. Etter gjeldende rett kan handlingen derimot etter omstendighetene rammes av voldtektsbestemmelsen, som setter straff for den som «ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse *tvinger noen* til utuktig omgang». I proposisjonen er voldtektsbestemmelsen formulert på en annen måte. Bestemmelsen rammer den som «*skaffer seg seksuell omgang*» eller «*har seksuell omgang*». Dermed omfattes ikke lenger den som tvinger to eller flere andre personer til å ha seksuell omgang med hverandre (uten at gjerningsmannen selv deltar).

1.3 Regulering i straffeloven kapittel 19 om seksuallovbrudd

1.3.1 Innledning

Dersom komiteen ønske at reglene i straffeloven kapittel 19 uomtvistelig skal fange opp forhold som nevnt ovenfor, kan det tenkes gjennomført på flere

måter. De to mest nærliggende alternativene er trolig å foreta en generell presisering av innholdet i uttrykket «seksuell omgang» slik som Riksadvokaten antyder eller å utforme et nytt straffalternativ i voldtektsbestemmelsen.

1.3.2 Nærmere om forslaget fra Riksadvokaten

Riksadvokatens forslag til endring i utkastet § 206 har etter mitt syn fått en uheldig språklig utforming. En alternativ formulering kan være følgende:

«Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket seksuell omgang, menes også seksuell omgang som den fornærmede har med seg selv eller med en annen fornærmet.»

Heller ikke denne formuleringen er helt god språklig. Det er imidlertid ikke lett å finne språklig gode og samtidig dekkende formuleringer. Noe av problemet ligger i at straffeloven ikke inneholder noen legaldefinisjon av uttrykket «utuktig (seksuell) omgang». Hadde man hatt en slik definisjon, kunne man lettere foretatt en presisering av begrepet.

Men å innføre en fullstendig legaldefinisjon av uttrykket mener jeg vil være uheldig. Begrepet har, i likhet med begrepene «utuktig (seksuell) handling» og «utuktig (seksuell) atferd» fått sitt innhold nærmere fastlagt gjennom rettspraksis. Eventuelle legaldefinisjoner av begrepene vil lett bli enten omstendelige og kompliserte eller for enkle og upresise. Og når definisjonen mangler i loven, bør en være forsiktig med å ta inn presiseringer av enkelte elementer i begrepets innhold. Det gir en fragmentarisk og uoversiktlig lovteknikk, og kan skape uklarhet omkring andre elementer i begrepet.

At den fornærmede kan ha seksuell omgang med seg selv, kan språklig sett virke fremmed. Vanligvis ligger det i uttrykket seksuell omgang at det er flere enn én person direkte involvert. Dette synspunktet ligger også til grunn for argumentasjonen fra Høyesteretts flertall i den omtalte kjennelsen. Meningen med formuleringen foran om «seksuell omgang som den fornærmede har med seg selv» er at handlinger som den fornærmede utfører på seg selv, skal regnes som seksuell omgang i den utstrekning handlingene ville kvalifisert til seksuell omgang dersom gjerningsmannen hadde foretatt dem. I dette ligger den samme realiteten som i forslaget fra Riksadvokaten, nemlig at det ikke er nødvendig med fysisk kontakt mellom gjerningsmannen og den fornærmede.

For at den seksuelle omgangen skal være straffbar må samtlige straffbarhetsvilkår i den aktuelle straffebestemmelsen være oppfylt, i tillegg til vilkårene om seksuell omgang. For at gjerningsmannen skal kunne dømmes for voldtekt, som antakelig vil være den mest praktiske situasjonen, må f. eks. vilkåret om vold eller truende atferd være oppfylt.

Med en slik bestemmelse kunne det omtvistede forholdet i den ovennevnte høyesterettskjennelsen ha vært pådømt som voldtekt, idet gjerningsmannen ved hjelp av trusler om fysisk mishandling fikk den fornærmede til å føre flasker og stearinlys inn i sin egen skjede. I motsetning til Riksadvokatens forslag omfatter denne formuleringen også den situasjon at gjerningsmannen forårsaker at to andre har seksuell omgang med hverandre.

For min del vil jeg i tilfelle anbefale en annen lovteknisk løsning enn den som er behandlet. Dersom Stortinget likevel skulle ønske å vedta en presisering av uttrykket «seksuell omgang», vil det lovteknisk sett være mest naturlig å plassere den i en paragraf for seg, umiddelbart etter samleiedefinisjonen i § 206. Om utkastets § 207 anvendes til dette, må de etterfølgende bestemmelsene forskyves tilsvarende.

1.3.3 Et nytt straffalternativ

Et nytt straffalternativ kan i tilfelle naturlig knyttes til voldtektsbestemmelsen. Jeg antar at det først og fremst vil være i voldtektsliknende situasjoner at de handlingene som komiteen eventuelt ser det ønskelig å ramme, vil forekomme.

Dersom komiteen ønsker å foreta en slik justering i forslaget i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000), kan det skje ved å ta inn et nytt alternativ i første ledd i utkastet til § 192. Første ledd vil lyde slik:

«§ 192. Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) *ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,*

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.»

Et slikt nytt straffalternativ vil kunne ramme som voldtekt de handlingene som var omtvistet i høyesterettskjennelsen. Det vil dessuten kunne ramme den som får to (eller flere) andre til å ha seksuell omgang med hverandre.

Ved å innføre et eget straffalternativ unngår man en unaturlig utvidelse av selve omgangsbegrepet, og man unngår i større grad de språklige vanskelighetene som heftet ved det første alternativet. Å utforme et nytt straffalternativ gir også en lovteknisk enklere og mer oversiktlig løsning.

I kravet om seksuell omgang ligger det samme som etter gjeldende rett. Men for at de omtvistede

handlingene i høyesterettskjennelsen skal kunne omfattes, er formuleringen «utføre tilsvarende handlinger med seg selv» brukt. Forholdet vil altså kunne rammes dersom de handlingene som fornærmede utfører selv, ville vært regnet som seksuell omgang dersom gjerningsmannen hadde utført dem.

For øvrig vil vilkårene være de samme som for ordinær voldtekt. Også strafferammen vil være den samme som for voldtekt ellers. Men det vil vel regelmessig være grunn til å bedømme disse tilfellene noe mindre strengt enn en ordinær voldtekt når den konkrete straffen skal utmåles. De særlig skjerpene omstendighetene kan komme til anvendelse på samme måte og medføre en høyere strafferamme, selv om dette i praksis trolig vil være mindre aktuelt enn ved ordinære voldtekter.

2. Injuriesøksmål mot voldtektspåstander mv.

2.1 Oversikt

Justiskomiteen har bedt om «en nærmere vurdering av hvilke lovendringer som eventuelt kan anbefales dersom man skulle ønske å endre lovgivningen slik at man ikke bare utsetter muligheten til å anlegge injuriesøksmål, men legger begrensninger av mer varig art på slike søksmål».

I Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) drøftes enkelte reformer som kan begrense muligheten for injuriesøksmål mot påstander om voldtekt (og andre seksualforbrytelser), jf. kapittel 4.7. Av disse fremstår to reformer som mest aktuelle. Dette er

- a) vedtakelse av regler om redusert bevisbyrde for en nærmere avgrenset gruppe injurianter, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 44, og
- b) vedtakelse av regler om ansvarsfrihet for en nærmere avgrenset gruppe injurianter ved ulike former for god tro på sannheten i den fremsatte beskyldning, jf. side 42-43 og Ytringsfrihetskomisjonens innstilling (NOU 1999: 27) kapittel 6.2.3.2.

I det følgende vil begge alternativer bli vurdert, men med en hovedvekt på det sistnevnte alternativet. Etter min mening fremstår dette alternativet som den løsningen som i tilfelle med størst sikkerhet vil gi det ønskede resultat. Det ønskede resultat er etter min oppfatning regler som sikrer personer som mener de har vært ofre for en seksualforbrytelse, en mulighet til å kunne berette sin historie når dette er nødvendig for å bearbeide eller behandle konsekvensene av hendelsen *uten* å måtte tenke på risikoen for injuriesøksmål. Samtidig må man ta hensyn til de personer som urettmessig blir beskyldt for slike forbrytelser.

Jeg legger også vekt på at dette alternativet lettest lar seg gjennomføre ved en generell revisjon. Som nevnt i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) bør mer generelle endringer i injurielovgivningen vurderes på et bredere

grunnlag og i lys av forslagene i NOU 1995:10 og NOU 1999:27.

For ordens skyld gjøres oppmerksom på at de reformene som drøftes i det følgende, selvsagt vil være kjønnsnøytrale, selv om injurianten stort sett omtales som «kvinne» og saksøkeren i injuriesøksmålet som «mann». En gjennomført bruk av kjønnsnøytrale begrep er ikke ønskelig fordi det kan bidra til å kamuflere det faktiske forhold, nemlig at det store flertall av overgripere er menn og det store flertall av ofre er kvinner (og barn).

2.2 Avgrensning og plassering

Etter min oppfatning bør man ikke nå vedta generelle injurierettslige reformer med virkning for alle typer av ærekrenkelser. Av Justiskomiteens brev forstår jeg at det heller ikke står på dagsorden. Komiteen ønsker en vurdering av en avgrenset reform knyttet til «voldtektssaker».

Etter min oppfatning vil det være uheldig å avgrense reformen til bare å gjelde påstander om voldtekt, dvs. overgrep som rammes av utkastet til ny § 192 i straffeloven. Rett nok har de to sakene som har fått offentlig oppmerksomhet den seneste tid, omhandlet voldtektspåstander. Men mange av de samme hensyn som tilsier større ytringsrom for ofre i god tro, gjør seg gjeldende også for påstander om andre seksualforbrytelser. Eventuelle endringer bør derfor gjelde for flere typer av seksuallovbrudd.

Det retts-teknisk enkleste ville være å gi reglene anvendelse for alle påstander om overtredelse av bestemmelser i straffelovens kapittel om seksualforbrytelser. Da vil man imidlertid nærme seg en generell injurierettslig reform, fordi f.eks. påstanden «butikkmann NN selger ulovlig pornografi» vil være omfattet. I slike saker finnes sjelden et offer som bør gis et videre ytringsrom. Det kan dessuten synes noe tilfeldig at man skal ha større rett til å fremsette en slik beskyldning enn f.eks. påstanden «butikkmann NN selger sprit til mindreårige».

Jeg antar derfor at reformen bør avgrenses til påstander om de mest alvorlige seksualforbrytelsene eller medvirkning til slike forbrytelser. Straffebud med en strafferamme på fengsel i 5 år eller mer danner et naturlig skjæringspunkt. Settes grensen høyere, vil bare voldtekt og seksuell omgang med barn omfattes. Settes den lavere, vil de fleste seksuallovbrudd falle innenfor ordningen.

Jeg mener videre at en ny særregel bare bør gjelde for forbrytelser som har individuelle ofre. Dermed vil f.eks. en påstand om spredning av pornografisk materiale falle utenfor.

Nærmere bestemt kan reformen avgrenses til påstander om overtredelse av utkast til straffelov §§ 192-197, 199, 200 tredje ledd og 205.

En eventuell bestemmelse bør plasseres i straffelovens kapittel om seksualforbrytelser (kapittel 19).

Dette vil ytterligere markere at man ikke står overfor en generell injurierettslig reform. Dersom Stortinget vedtar de øvrige forslagene i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000), vil straffeloven § 208 bli ledig til dette formål. Dersom det tas inn i loven en presisering av uttrykket «seksuell omgang», bør denne plasseres i § 208. I så fall kan § 209 brukes til en bestemmelse som regulerer injuriersakene.

2.3 Bevisbyrderegler

2.3.1 Utkast til eventuell lovgivning

Man kan gi mulige ofre for de mest alvorlige seksualforbrytelser et større ytringsrom gjennom endringer i reglene om beviskravene. Etter gjeldende rett anses ikke en beskyldning om å ha begått en meget alvorlig straffbar handling for bevist før det er fremlagt bevis som kunne ha ført til domfellelse i en straffesak om det samme forhold. Dette innebærer at injurianten må føre bevis som er sterke nok til å rydde av veien enhver forstandig tvil om sannheten i sitt utsagn. En lempet bevisbyrde kan lovfestes slik:

«§ 208. I injuriersak om beskyldning om overtredelse av §§ 192-197, 199, 200 tredje ledd eller 205, skal sannhetsbevis anses som ført når tiltalte (saksøkte) har godtgjort at det er sannsynlighetsovervekt for at beskyldningen er sann.

De særlige bevisbyrdereglene i første ledd gjelder bare når den tiltalte (saksøkte) er fornærmede selv, eller når vedkommende fremsatte beskyldningen for berettiget varetakelse av eget eller andres tarv.»

2.3.2 Merknader til utkastet

I utkastet er «sannsynlighetsovervekt» valgt for å angi for hvor høy grad av sannsynlighet som kreves før noe kan anses som bevist. Begrepet er uttrykk for det alminnelige overvektsprinsipp i sivilprosessen: Man skal legge til grunn det faktum som er mest sannsynlig. Alle avvik fra dette prinsippet innebærer i realiteten at man åpner opp for at det minst sannsynlige alternativet kan legges til grunn. Avvik fra overvektsprinsippet bør derfor begrunnes særlig. Slik begrunnelse kan finnes i disse sakene, avhengig av hvordan man vil prioritere mellom et mulig offer og en mulig uskyldig gjerningsmann. - Nedenfor vil jeg for enkelthets skyld bruke begrepet saksøkt. I lovteksten bør det derimot stå tiltalte (saksøkte), slik det ellers gjør i reglene om ærekrenkelser.

Andre mulige krav til sannsynlighet er:

- a) at det er *mulig* at de omtvistede beskyldninger er sanne. Dette er et for svakt krav til sannhetsbevis. Svært mye kan være mulig, men likevel være langt unna sannsynlig. Uttrykket bør derfor ikke brukes. Ansvarsfrihet der sannheten fremstår som en mulighet, kan i realiteten innebære at den som

er ærekrenket, må bevise utover enhver rimelig tvil at vedkommende ikke har begått den straffbare handlingen beskyldningen gjelder.

- b) at det er *grunn til å tro* at de omtvistede beskyldninger er sanne. Heller ikke her kreves det sannsynlighetsovervekt.
- c) at der er *klar sannsynlighetsovervekt* for at de omtvistede beskyldninger er sanne. Begrepet er tatt fra Rt. 1996 side 864. Om kravet heter det at dette er strengere enn «vanlig sannsynlighetsovervekt» men ikke så strengt som de krav som stilles for å konstatere straffeskyld.
- d) at der er *overveiende sannsynlig* at de omtvistede beskyldninger er sanne. Det er ikke nødvendigvis noen forskjell på «klar sannsynlighetsovervekt» og «overveiende sannsynlig», og begge begrep er i bruk rundt om i lovverket.

Jeg har vurdert alternativene i bokstav a til d, men kommet til at sannsynlighetsovervekt fremstår som det beste alternativet dersom komiteen ønsker en lovending i denne retning.

Bestemmelsen legger opp til at det er den saksøkte som har bevisbyrden fordi det er den saksøkte som skal godtgjøre at den nødvendige sannsynlighet for hennes faktum foreligger.

Annet ledd kvalifiserer begrepet «tiltalte (saksøkte)». Det er nødvendig for å avgrense mot andre mulige som ikke trenger et særlig vern, f.eks. en avis som bringer videre en voldtektsbeskyldning.

Formuleringen i avslutningen i annet ledd er tatt fra straffeloven § 249 nr. 3, bl.a. fordi begrepet «berettiget varetakelse» er nærmere avklart gjennom rettspraksis. Paragraf 249 nr. 3 inneholder også et akt-somhetskrav, men det er ikke overført fordi dette kan bli for strengt. Ved vurderingen av om en ytring ble fremsatt for å ivareta egne eller andres tarv, bør man heller legge inn en forholdsmessighetsvurdering. Det innebærer at man vurderer hvorvidt ytringen ble gitt en slik form at det gikk ut over det som var nødvendig for en effektiv ivaretakelse.

2.3.3 Mangler ved utkast

En lovfesting av det utkast som er skissert ovenfor, vil ikke få virkning der den utpekte gjerningsmannen er frifunnet for beskyldningen i en straffesak. Det følger av bevisavskjæringsregelen i straffeloven § 249 nr. 4 bokstav a, som ikke tillater at det føres bevis for sannheten «for straffbar handling som den beskyldte er frikjent for ved endelig innenlandsk eller utenlandsk dom».

Mot dette kan innvendes at vi ikke har sett rettssaker av denne typen, kanskje fordi frifinnende dom i straffesaken oppfattes som en tilstrekkelig oppreisning for den utpekte gjerningsmann. Jeg ser likevel at komiteen kan finne grunn til å foreslå regler som kan

stenge for denne muligheten selv om den så langt ikke har vært benyttet. Det kan være en viss risiko for at den store oppmerksomhet som har vært om dette saksforholdet den siste tiden, kan lede til at muligheten snart blir forsøkt benyttet.

Det vil dessuten kunne fremstå som ulogisk at frikjente personer får større mulighet til å vinne frem med injuriersøksmål i slike saker enn personer som ikke har vært anmeldt eller som har fått anmeldelsen mot seg henlagt. At det ble tatt ut tiltale viser jo at påtalemyndigheten mente vedkommende var skyldig, og det er unektelig lite heldig at de - etter påtalemyndighetens syn - mest sannsynlige seksualforbrytere får en bedre anledning til å vinne frem i injuriersøksmål enn de antatt mindre sannsynlige.

Til dette kommer at det kan være vanskelig å forutse hvordan en domstol vil vurdere de bevisene som tilbys, og følgelig kan det være vanskelig for partene å avgjøre om saken bør stanses før den kommer for en domstol. Dette kan være et allment problem ved vurdering av prosessrisiko, men problemet vil ventelig være størst i saker der tilgangen på håndfaste bevis er beskjeden. Dette vil ofte være tilfelle i slike saker, og det må antas å være vanskelig å forutse hvordan en domstol vil vurdere sannsynligheten av påståtte fakta der den i hovedsak må foreta sin vurdering på basis av indisier.

2.4 Aktsom god tro

2.4.1 Innledning. Utkast til eventuell lovregulering

Man kan gi mulige ofre for de mest alvorlige seksualforbrytelser et større ytringsrom gjennom å vedta regler om ansvarsfrihet ved god tro. Godtro-kravet kan varieres slik at noen blir ansvarsfrie bare ved aktsom god tro, mens andre kan bli ansvarsfrie også ved uaktsom god tro, men ikke dersom den gode troen er grovt uaktsom. Dette kan for eksempel gjøres slik:

«Den som beskylder noen for å ha overtrådt §§ 192-197, 200 tredje ledd eller 205, kan ikke gjøres rettslig ansvarlig for beskyldningen etter bestemmelsene i straffeloven kapittel 23 eller skadeserstatningsloven § 3-6 dersom beskyldningen er fremsatt

- a) i en anmeldelse, eller
- b) av den som hevder å være fornærmet eller en av hennes eller hans nærmeste i en fortrolig samtale med en person som det er naturlig å betro seg til, for å bearbeide konsekvensene av handlingen.

Anmelderen eller den som hevder å være fornærmet, kan likevel gjøres rettslig ansvarlig dersom det var grovt uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Den nærmeste kan gjøres rettslig ansvarlig dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne.»

2.4.2 Merknader til utkastet

2.4.2.1 Bokstav a

Bokstav a gjelder selve anmeldelsen. Det har så langt ikke vært reist injuriersøksmål mot innholdet i en voldtektsanmeldelse. Men gjeldende injurieregler er ikke - i enhver sammenheng - til hinder for slike søksmål, jf. Rt. 1986 side 1395 der et utsagn i en politianmeldelse (om et annet forhold enn voldtekt) ble mortifisert. Det kan derfor være grunn til å regulere dette nærmere. Bestemmelsen i bokstav a hindrer ikke straff for overtredelse av straffeloven § 168 som setter straff for den som «mod bedre Vidende ..(..)» søker at paadrage» en annen en siktelse eller dom for en straffbar handling (falsk anklage). Paragraf 168 rammer bare de forsettlig uriktige anklager, anmeldelser og forklaringer til offentlig myndighet, herunder politi og påtalemyndighet.

Ordlyden i utkastet til § 208 bokstav a omfatter enhver som anmelder en av de aktuelle forbrytelsene. Dette medfører at et ytringsprivilegium gis til flere enn den som hevder å være fornærmet etter forbrytelsene. Det kan hevdes at kretsen av dem som omfattes er for omfattende. På den annen side kan en slik bestemmelse ikke avgrenses bare til fornærmede selv: Det kan foreligge mange grunner til at vedkommende ikke selv kan stå som anmelder, f. eks. lav alder, innleggelse på sykehus etc. Risikoen for misbruk ved å la bestemmelsen omfatte enhver som går til anmeldelse, synes likevel liten, gitt kravet om å være i god tro.

Første ledd vil supplere straffeloven § 253 nr. 3 bokstav b, som i dag gir ytringsprivilegium til vitner, parter osv. ved forklaring for politi eller påtalemyndighet. For anmeldere går forslaget i første ledd dessuten lengre enn vernet etter § 253 nr. 3 bokstav b, ved at annet punktum i bokstav b - som opphever ytringsprivilegiet for uttalelser som ligger utenfor sakens ramme, eller når retten finner at fornærmede (den som beskyldes i ytringen) bør få prøve sannheten - ikke gjelder i utkastet til ny § 208.

Privilegiet avgrenses imidlertid til de utsagn som er å finne i selve anmeldelsen, enten den inngis skriftlig eller muntlig. Utsagn som er fremsatt andre steder, dekkes ikke.

Med begrepet «rettslig ansvar» dekkes både straff, erstatning, oppreisning, mortifikasjon og saksomkostninger. Begrepet er nærmere drøftet i NOU 1999: 27 (Ytringsfrihetskommisjonen) side 241-242.

Det er i tilfelle nødvendig å vise til hele ærekrenkelseskapitlet (kapittel 23 i straffeloven) slik at det blir klart at alle injuriestemmelsene omfattes - også mortifikasjonsbestemmelsene. Det er også nødvendig å vise til skadeserstatningsloven § 3-6 om erstatning og oppreisning i samband med injurier, fordi bestemmelsen kan få anvendelse selv om vilkårene for straff etter straffeloven § 246 eller § 247 ikke er oppfylt, jf. det alternative vilkåret om «uaktsomhet».

Det vil være et grunnvilkår for å oppnå ansvarsfrihet at anmelderen var i god tro, dvs. at vedkommende subjektivt sett trodde på sannheten i innholdet av sin egen anmeldelse, se utkastet annet punktum. Slik utkastet er utformet, vil ansvarsfrihet foreligge selv om den gode troen bygger på en uaktsom vurdering av de foreliggende omstendigheter. Derimot omfatter ikke privilegiet situasjoner der det var grovt uaktsomt av anmelderen å legge til grunn at opplysningene var sanne.

I begge de to medieomtalte sakene (Eiker, Sigdal og Modum herredsrett og Søre Sunnmøre herredsrett) legger retten til grunn at kvinnene subjektivt sett var overbevist om sannheten i sin historie. De var følgelig i god tro. Retten hadde ingen oppfordring til å vurdere om denne gode troen var aktsom, uaktsom eller grovt uaktsom. Begge kvinnene var imidlertid beruset - til dels sterkt beruset - og husket ikke hele hendelsesforløpet. Dette reiser spørsmål om usikre opplevelser under selvforskyldt rus kan danne grunnlag for en aktsom god tro. Det kan ikke utelukkes, men i hovedsak vil det trolig være vanskelig. Derimot kan slike opplevelser lettere - etter forholdene - danne grunnlag for en god tro som må vurderes som uaktsom, men ikke grovt uaktsom.

Ved vurderingen av grensen mellom uaktsomhet og grov uaktsomhet bør man også legge vekt på hva den annen part (mannen) visste eller burde vite om kvinnens beruselse. Det forhold at hun som følge av rus i større grad enn en edru person kan misforstå hans atferd og legge noe annet i den enn han tilsikter, tilsier en oppførsel fra hans side som ikke kan gi grunnlag for at hun misoppfatter situasjonen. En slik effekt av en eventuell lovreform kan sies å være ønskelig. På den annen side vil det forhold at kvinnen vet hun var beruset medføre varsomhet ved hennes vurdering av hva som skjedde, jf. ovenfor om at hennes gode tro kan måtte vurderes som uaktsom.

2.4.2.2 Bokstav b

Bokstav b omfatter for det første den fornærmedes rett til å fremsette ærekrenkende beskyldninger i fortrolig samtale med en utvalgt krets personer. Her fastslås ansvarsfrihet ved aktsom og uaktsom god tro, men - som i bokstav a - ikke ansvarsfrihet ved grov uaktsomhet, jf. annet punktum. Det er etter dette alternativet ikke noe vilkår at påståtte straffbare handling er anmeldt til politiet.

Ordene «fortrolig» og «for å bearbeide konsekvensene av handlingen» brukes for å markere at man ikke står overfor noen generell frihet til informasjons-spredning. Det sentrale er at beskyldningene ansvarsfritt kan fremsettes når det er rimelig at de presenteres for bruk i naturlige bearbeidelsesprosesser og derfor trengs i samtalen. Bearbeidelsesprosesser vil dekke både rettslige, medisinske, psykologiske og sosiale prosesser. Bestemmelsen bør ikke avgrenses til sam-

tale bare med profesjonelle hjelpere, fordi dette vil være en undervurdering av folks evne til å hjelpe hverandre.

Enkelte av dem som nevnes som mottakere av beskyldningene, vil være underlagt regler om taushetsplikt. Etter gjeldende injurieregler kan også beskyldninger som er fremsatt overfor noen som ikke kan bringe opplysningene videre uten å bryte taushetsplikten, være ulovlige injurier. I ekstreme tilfeller kan man derfor tenke seg at det reises injuriersak basert på påstander som bare er fremsatt overfor lege/advokat etc. Dette vil ikke lenger være tilfelle med en regel som skissert ovenfor.

Ytringsprivilegiet omfatter ikke mottakerne av opplysningene. De vil følgelig kunne komme i ansvar om de bringer videre det de har mottatt under fortrolighet. For personer med taushetsplikt medfører ikke dette noen realitetsendring. Formelt sett vil forslaget heller ikke innebære noen ny rettslig situasjon for personer uten taushetsplikt: Etter gjeldende rett har den som videreformidler en ærekrenkelse et selvstendig ansvar for ytringens sannhet. Heller ikke i dag bør man altså gå videre med annet enn det man selv vet man kan føre sannhetsbevis for. Reelt vil situasjonen etter en eventuell lovendring som skissert likevel kunne bli annerledes fordi den injurierte ikke lengre kan saksøke den opprinnelig ytrer, men må rette søksmålet mot en eller flere som har spredd beskyldningen utover den beskyttede krets. Et rettsbrudd vil først finne sted ved videreformidling. Videreformidlere vil derfor i tilfelle bli utsatt for en større risiko for søksmål enn i dag. Videreformidling fra noen uten taushetsplikt vil likevel ikke være et selvstendig lovbrudd, slik det normalt vil være for personer med profesjonell taushetsplikt.

Etableringen av et forum der påståtte ofre kan snakke fritt, samtidig som man opprettholder de vanlige injurieregler for beskyldninger fremsatt i andre sammenhenger, vil etter min mening gjøre at man i stor grad klarer å ivareta hensynet både til påståtte ofre og personer som urettmessig utpekes som seksualforbrytere. Videreformidles beskyldninger fra fora der beskyldningene fritt kan fremsettes til f.eks. lokalsamfunn, arbeidsplasser eller andre miljøer der beskyldningene kan gjøre stor skade, har den urettmessig injurierte muligheten til å få beskyldningene kjent døde og maktesløse ved å anlegge mortifikasjons-søksmål mot noen som har gjentatt beskyldningene uten å ha det nødvendige ytringsprivilegium. Muligheten for straff, erstatning og oppreisning vil også være i behold som i dag.

Det kan innvendes at denne søksmålmuligheten mot videreformidlere kan gi uheldige konsekvenser for påståtte ofre. Om videreformidleren vil forsøke å føre sannhetsbevis, vil det være nærliggende å stevne det påståtte offeret som vitne. En bestemmelse som skissert i utkastet vil i tilfelle derfor ikke hindre at den

påståtte gjerningsmannen kan få en mulighet til å konfrontere det påståtte offeret i retten. For det påståtte offer er det likevel en vesentlig forskjell på selv å være saksøkt - og dermed selv eventuelt bli ansvarlig for erstatning, saksomkostninger etc. - og det å være vitne i en sak mellom andre.

Personkretsen man kan betro seg til, er generelt angitt som «en person som det er naturlig å betro seg til». Etter min mening bør en ikke stille for strenge krav her, dersom de andre forsiktighetsreglene er overholdt. De mest typiske eksempler på slike personer er en av den påståtte fornærmedes nærmeste (jf. straffeloven § 5) en venn, en person som er tilknyttet et krisesenter eller en lege, psykolog, sjelesørger eller advokat.

Etter forholdene kan det være urimelig å gi ansvarsfrihet bare til den fornærmede selv. Også nær familie og andre nærstående kan bli hardt rammet av et seksualovergrep, f.eks. foreldre, ektefelle etc., og de kan på samme måte som selve offeret ha et stort og legitimt behov for å snakke med andre om det passerte. Det vil kunne være støtende å kreve at personer som

er i aktsom god tro med hensyn til at et overgrep har skjedd og hvem som er ansvarlig, nektes å navngi vedkommende der dette har relevans for å forstå og bearbeide forbrytelsen. I det skisserte utkastet er det derfor lagt inn at bokstav b også skal gjelde for den påståtte fornærmedes nærmeste.

Mye taler likevel for å sondre mellom offeret og den øvrige kretsen av personer som gis vern, slik at offeret er ansvarsfri også ved uaktsom god tro mens de øvrige bare blir ansvarsfrie ved aktsom god tro, se tredje punktum. Dette kan begrunnes med at den som ikke selv er offer, kan ha en noe større mulighet til å vurdere det passerte på avstand og at man derfor kan kreve større aktsomhet.

Bokstav b stiller ikke opp noen spesifikk tidsgrense for hvor lenge man ansvarsfritt kan fremsette beskyldninger. Dette kan man følgelig gjøre så lenge de angitte vilkår er oppfylt. Behovet for bearbeiding av konsekvensene vil imidlertid normalt reduseres med årene, og ansvarsfriheten vil derfor på et tidspunkt kunne opphøre.

Vedlegg 2**Brev fra Justisdepartementet til justiskomiteen, datert 8. juni 2000****Ot.prp. nr. 28 om seksuallovbrudd – strafferammen for seksuell omgang med barn under 14 år**

Jeg viser til brev 7. juni 2000 fra Stortingets justiskomité hvor det bes om Justisdepartementets og Riksadvokatens synspunkter på en generell utvidelse av strafferammen i straffeloven § 195 til 21 år. Vedlagt følger brev fra Riksadvokaten om hans syn på dette spørsmålet med vedlegg. Jeg slutter meg fullt ut til det som anføres der. For øvrig vil jeg tilføye:

Som Riksadvokaten treffende påpeker, vil en lovendring som antydnet av Justiskomiteen bryte sterkt med den norske tradisjonen for å gradere lovbrudd etter grovhet, og dessuten føre til en ubalanse i strafferammene. Lovendringer med slike dyptgripende konsekvenser bør bare vurderes og eventuelt vedtas i en større sammenheng. Avveininger av denne karakter er en typisk oppgave for Straffelovkomisjonen, som for tiden arbeider med sikte på en revisjon av hele straffeloven.

Jeg vil videre peke på at strafferammen i saker om seksuelle overgrep mot barn under 14 år i praksis ofte vil være høyere enn det som fremgår av straffeloven § 195. Dette skyldes at det i slike saker ofte foreligger overtredelse også av andre straffebud, f.eks. voldtektsbestemmelsen og/eller bestemmelsene som rammer seksuell omgang mellom nærstående. Da følger det av reglene i straffeloven § 62 om fastsettelse av straff ved sammenstøt av forbrytelser at strafferammene blir høyere enn de som fremgår av straffeloven § 195. Straffen skal være strengere enn den høyeste for noen enkelt av forbrytelsenes minstestraft, men skal ikke overstige den høyeste straffen for straffebudene med mer enn det halve. Dersom f.eks. en far har samleie med sitt barn på 11 år, vil den øvre strafferammen være 20 år (forutsatt at tilfellet ikke faller inn under straffskjerpelsesalternativet i § 195 annet ledd).

Undervedlegg

Brev fra Riksadvokaten til Justisdepartementet, datert 7. juni 2000.

Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) om seksuallovbrudd

Det vises til komiteens brev av i dag til Justisministeren hvor det bes om riksadvokatens syn på en generell utvidelse av strafferammen i straffeloven § 195 til 21 år. (.....)

Ved besvarelsen av komiteens henvendelse legger riksadvokaten til grunn at den grunnhandling som omfattes av straffeloven § 195 etter lovendringen vil være som angitt i utkastet til ny § 195 - «seksuell om-

gang med barn under 14 år». En forstår videre spørsmålet slik at det man har i tankene er en endring av strafferammen som fører til at enhver seksuell omgang med barn under 14 år kan straffes med inntil 21 år, uavhengig av om det foreligger kvalifiserende momenter.

Riksadvokaten vil bestemt fraråde en slik utvidelse av strafferammen.

Det er liten tvil om at det generelle straffenivået for seksuelle overgrep mot barn har blitt skjerpet de siste årene. Inntrykket er at det fortsatt er en utvikling i retning av et betydelig skjerpet straffenivå på området og at det langt fra er nådd et nytt fastlagt leie for straff i disse sakene. Til illustrasjon vedlegges kopi av Frostating lagmannsretts dom av 20. mars 1998 hvor herredsrettens dom ble skjerpet til fengsel i 9 år for grove seksuelle overgrep. [Ikke vedlagt innstillingen.] Dersom man ønsker å støtte - og øke farten i - denne prosessen, er en generell utvidelse av strafferammen i § 195 ikke veien å gå. Det er flere grunner til dette som stikkordsmessig kan angis slik:

- I norsk straffelovgivning har man en lang, og god, tradisjon for å gradere lovbrudd etter alvorlighet innenfor samme kategori. Etter riksadvokatens oppfatning er det ikke tvil om at ordningen med gradvis skjerpelse av strafferammene har mange fortrinn. Det bør kreves svært tungtveiende grunner for å forlate denne ordningen for sedelighetsforbrytelser mot barn.
- Et eksempel på slik gradering gir voldsforbrytelsene som i nedre del av skalaen omfattes av bestemmelsen om legemsfornærmelse i straffeloven § 228 og som trinnvis øker i alvor i bestemmelsene i §§ 229 (legemsbeskadigelse), 231 (betydelig legemsbeskadigelse) og 233 (drap). I tillegg til grunnlediktene skjerpes straffen ved ulike omstendigheter som for eksempel at handlingen hadde en uforsettlig følge (se bl.a. §§ 228 annet ledd, 229 siste straffalternativ og 231 annet punktum), dersom lovbrøtteren er straffet tidligere for voldsforbrytelse (§ 230) eller hvis forbrytelsen er utført på en særlig straffverdig måte (§ 232). Også innenfor drapsforbrytelsen må det foreligge straffskjerpene momenter (for eksempel overlegg, jf. § 233 annet ledd) for at maksimumsstraffen skal kunne anvendes. Et annet eksempel er narkotikaforbrytelsene, jf. straffeloven § 162 første, annet og tredje ledd.
- Selv om alle seksuelle overgrep mot barn er alvorlige, varierer straffverdigheten i betydelig grad. I

de alvorligste sakene kan det for eksempel dreie seg om gjentatte samleier og mishandling av små barn i flere år hvor det er på sin plass med en svært streng reaksjon. Men det finnes også overtredelser av straffeloven § 195 som i straffverdighet ligger svært langt fra dette, for eksempel hvor en tilbakestående 16-åring en enkelt gang får en 12-åring til kortvarig å berøre hans penis på en slik måte at det omfattes av bestemmelsen. Det er fremmed for norsk straffutmålingstradisjon å utmåle straff for så ulike handlinger etter en bestemmelse med samme strafferamme.

- En generell heving av strafferammen for seksuelle overgrep mot barn fører til ubalanse i strafferammene. Særlig iøynefallende er dette i forhold til drapsbestemmelsen hvor strafferammen som kjent er 15 år med mindre det foreligger skjerpende momenter. Det kan vanskelig forsvares å innføre en ordning hvor enhver overtredelse av straffeloven § 195 kan føre til strengere straff enn om barnet hadde blitt drept. Etter riksadvokatens skjønn burde en endring som antydnet vurderes i en større sammenheng, for eksempel slik at man gjennomgående hevet strafferammen dersom forbrytelsen var begått overfor barn.

Det er for øvrig et problem at straffen i de mest graverende overgrepssakene kan se ut til å «stange mot» straffen i drapssakene. Domstolene er, forståelig nok, reserverte mot å utmåle strengere straff for et seksuelt overgrep enn for drap av samme person. Riksadvokaten har bl.a. av denne grunn gjennom flere år arbeidet for en generell heving av straffenivået i drapssaker.

- Vedtas strafferammene for voldtekt som foreslått i Ot.prp. nr. 28 kan dessuten ethvert overgrep mot et barn under 14 år føre til fengsel i 21 år, men bare de aller mest graverende voldtektene kan gi slik straff. Heller ikke her synes harmonien god.
- Gradering etter alvorlighet gjør det mulig å etablere særlige straffenivå innenfor hver kategori. Siden de mest graverende overtredelsene innenfor en forbrytelseskategori gjennomgående er relativt sjeldne, vil tyngden av rettspraksis gjelde mindre alvorlige forgåelser. Dersom strafferammen er den samme for alle overtredelser, er det en reell fare for at straffenivået etableres på et betydelig lavere nivå enn om man har ulike graderinger. Det ville for eksempel neppe vært mulig å komme frem til dagens straffenivå i narkotikasakene dersom man hadde hatt en «sekkebestemmelse» med 21 års strafferamme. Det er på denne bakgrunn grunn til å frykte at straffenivået fryses, eller endog senkes, dersom all straffastsettelse for seksu-

elle overgrep mot barn under 14 år skal bedømmes innenfor samme strafferamme.

- Innføres en bestemmelse som *kan* føre til svært lang straff for relativt lite alvorlige handlinger, kan det føre til at det blir vanskelig å oppnå domfellelse, eller at forholdet nedsubsummeres til en mindre alvorlig lovovertrødelse. Særlig i lagmannsrettssaker som behandles med lagrette kan man tenke seg denne effekten. Innføres en lovbestemt minimumsstraff som oppfattes som urimelig i det konkrete tilfellet vil det være enda vanskeligere å oppnå et fellende svar fra lagretten.

Riksadvokaten har vurdert om det kunne være mulig å oppnå en mer markert straffeskjerpelse ved å gi en generell straffutmålingsregel, for eksempel i kap. 5 i straffeloven. Heller ikke dette er etter riksadvokatens skjønn en farbar vei. Uten at man kan konstatere en faktisk noenlunde presis angitt, omstendighet som bør føre til skjerpet straff i det konkrete tilfellet, bør man avstå fra å gi nye straffutmålingsregler. Den endrede holdning til, og kunnskapen om langtidsvirkningene av, seksuelle overgrep bør - og vil - etter riksadvokatens vurdering komme til uttrykk i domstolenes straffutmåling.

Riksadvokaten vil understreke at Stortingets uttalelser om straffenivået har stor betydning i påtalemyndighetens praktiske arbeid. Straffeskjerpelse på viktige områder som vold og vinning er oppnådd ikke minst ved aktiv bruk av uttalelser fra Stortinget. Til illustrasjon vedlegges innholdsfortegnelsen for en materialsamling riksadvokaten sendte ut i februar 1999 til hjelp i arbeidet med å heve straffenivået i vinnings saker. [Ikke vedlagt innstillingen.] Et tilsvarende kompendium for voldssakene vil om kort bli sendt ut herfra. Selv om domstolene, med Høyesterett i spissen, ikke ofte viser til slike uttalelser fra Stortinget om straffenivået, er det riksadvokatens bestemte erfaring at vekten av slike uttalelser ikke må undervurderes, særlig gjelder det dersom uttalelsene er reservasjonsløse og et samlet Storting står bak dem.

Riksadvokaten peker også på - selv om det ikke i seg selv bør være avgjørende - at dersom strafferammen generelt heves til 21 år må alle saker etter straffeloven § 195 avgjøres av riksadvokaten, jf. straffeprosessloven § 65 nr. 1. Det ville fullstendig sprengte en allerede sterkt belastet kapasitet ved embetet som totalt har 7 jurister. Viktigere er det imidlertid at det ikke er heldig at et helt saksområde i sin helhet avgjøres på høyeste nivå. Også fagledelsen internt i påtalemyndigheten er bygget opp med utgangspunkt at alle nivå behandler de fleste sakstyper, men at kompetanse flyttes oppover i takt med alvorlighetsgraden.